

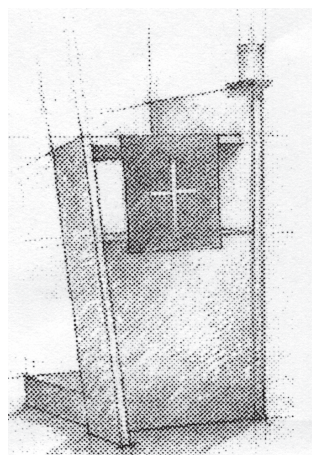
Hét Hárs

A csillaghegy-békásmegyeri evangélikus gyülekezet lapja

IV. évfolyam 4. szám

2005. karácsony

Testtől és lélektől

„Volt a farizeusok között egy Nikodémus nevű ember, a zsidók egyik vezető embere. Ő egy éjjel elment Jézushoz, és így szólt hozzá: »Mester, tudjuk, hogy Istentől jöttél tanítótul, mert senki sem képes megtenni azokat a jeleket, amelyeket te teszel, hacsak nincs veled az Isten.« Jézus így válaszolt: »Bizony, bizony, mondom néked: ha valaki

ki nem születik újonnan, nem láthatja meg az Isten országát.« Nikodémus ezt kérdezte tőle: »Hogyan születhetik az ember, amikor vén? Bemehet anyja méhébe és megszülethetik ismét?« Jézus így felelt: »Bizony, bizony, mondom néked, ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába. Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az. Ne csodálkozz, hogy ezt mondtam neked: Újonnan kell születnetek. A szél arra fúj, amerre akar; hallod a zúgását, de nem tudod, honnan jön, és hova megy: így van mindenki, aki a Lélektől született.« Nikodémus megkérdezte tőle: »Hogyan történhet meg mindez?« Jézus így válaszolt: »Te Izráel tanítója vagy, és ezt nem tudod? Bizony, bizony, mondom néked: amit tudunk, azt szóljuk, és amit láttunk, arról teszünk bizonyosságot.« (Jn 3,1–11a)

Amióta az eszemet tudom idegenkedve hallgatom az újjászületésre buzdítókat. Apám úgy nevelt, hogy a történelmet – a magamét is, a világét is – dialektikusan értsem, ha egyáltalán a tényeken túl felfogható belőle valami. A születés és a halál összetartozik abban, aki van, és aki volt. De mit kezdjek az újjászületéssel? S mi végre spiritualizálni azt, ami előzményeiben és következményében egyaránt a legtestibb, ami szükségszerűen és végérvényesen test csupán. Még ha a szerelem ideig-óráig tökéle-

tessé szépíti is a vágyat és az indulatot, oka is, célja is a test marad. A testen kívül semmink sincs. Ez is csak halálunkig a miénk.

A test újjászületését hirdeti az apostoli hitvallás: Jézus feltámadása zsengeje valamennyiünk feltámadásának. S ez lesz egyre inkább egyetlen, igazi céljává annak, aki belefáradt, hogy emberibbé tegye a világ arculatját. Mintha a nikodémusi szkepszis szükségképpen elővételezne valami testen és történelmen túli valót. „Hogyan születhet az ember öreg létére?” – kérdi, s e szavakba burkolja élete minden meghíusult álmát, bukását és kudarcát. Ami megtörtént, megtörtént. Semmin sem lehet változtatni, immáron minden mozdulatlanul marad az ítéletig. Elevenen merül feledésbe az is, ami jó volt, az is, ami keserű. Lassan tűnődve is hamarosan véget ér az út. Nikodémusnak sem kedve, sem ereje nincs ahhoz, hogy moralizáljon. Nem is teszi. A befejezetlen történet mégis sejteti, Jisráel tanítójaként megérthette: a szélnél szabadabb Lélek él és elevenít, vigasztal és öröködik.

Ma már nem kacagok az ember szabadságeszményét tele szájjal gyalázó fundamentalista „ébredő papok” perverz szexuálspiritualizmusán, sem a másokat hanyatt döntőgető, Jordánban fürösztgető szektavezérek üzletszerű pszeudaszokrális mutatványain. Inkább visszaveszem magamnak tőlük a lélektől vagy felülről való, más szóval az újjászületés biblikus fogalmát.

Nem is a fogalomra, hanem bizony a Lélek-élményre van szükségünk. Arra, ami a teremtést és a születést megelőzi. Bár ezt is testben éljük át, halljuk a zúgását, de foglyul nem ejthetjük, csak ő érinthet meg minket. S csak tetteink vallják ki, hogy megérintett-e minket.

Nikodémushoz hasonlóan bennem is erős a kénytelen, mintha a Léleknek nem akarózna errefelé szál-longania. Püspökök jönnek, és püspökök mennek, kormányok váltják egymást, működik az állam és az egyház, sőt még a kultúra sem panaszkodhat. De riasztóan kevés a „lelkes” ember, ki az egykori názáreti Mirjamhoz hasonlóan méltósággal és örömmel hordozná megérintettségét.

Donáth László

Mikulás – avagy bicikli ádventben

„És jelek lesznek akkor a napban, a holdban és a csillagokban, a földön pedig a tenger zúgása és forrongása miatt kétségbeesnek a népek tanácstalanságukban. Az emberek megdermednek a félelemtől és annak sejtésétől, ami az egész földre vár, mert az egek erői megrendülnek. És akkor meglátják az Emberfiát eljönni a felhőben nagy hatalommal és dicsőséggel. Amikor pedig ezek elkezdődnek, egyenesedjétek fel, és emeljétek fel a fejetekeket, mert közeledik megváltástok ideje.” (Lk 21, 25–28)

Kedves testvéreim, hozzánk holnap este jön a Mikulás, izgatott várakozás óráit éljük, már hetek óta számolgatjuk, hányat alszunk. A feladatok persze csak most jönnek: a cipőpucolás meg a többi, ablakpucolásra már nem is jut idő.

Amióta eszemet tudom, ádvent második vasárnapja valahogy mindig egybeesik a mikulási ünnepkörrel. Magyarozatot talán lehet keresni a különböző naptárak egymáshoz való viszonyában, én azonban néha úgy érzem, ennek mélyebb okai is vannak. Az elmúlt vasárnap, ádvent első vasárnapja, a felhőtlen öröm, a sóvárgó várakozás ünnepe volt, „Jöjj népek megváltója!”, énekeltük, „Ó, jöjj, ó, jöjj, Immánuel!”

A problémák ilyenkor, a második vasárnapon szoktak kezdődni. Gerhardt Pál éneke ezen a vasárnapon szokott előkerülni: „Mint fogadjalak téged?” – spekulál Gerhardt, de többi ádventi énekében is lelkiismeretesen boncolgatja az érkező Úr útjának nehézségeit. Ő még számon tartotta, hogy ádvent böjti időszak, ezek a bűnbánat hetei, – miniket már csak az oltárterítő lilája emlékeztet erre. Gerhardt Pál ugyanúgy megtapasztalta életében, akárcsak a mi Adynk, hogy „háborús éjjel” toppan be az Úr. Nem is az a lényeg, hány órakor, éjjel-e vagy nappal, hanem hogy mindig másként, mint ahogyan várjuk. A felolvasott ógyházi evangélium sem nászmenetként jövendöli az Emberfiának visszatértét, és indokoltnak tartja a küszöbön álló természeti katasztrófák jeleinek felsorolása után a biztatást, a vigasztalást: „Egyenesedjétek fel, emeljétek fel a fejetekeket!”

A régi görögök ugyanolyan jól tudták, mint Kierkegaard óta a modern vallásfilozófia, hogy az isteni szféra egyszerre vonz és elborzaszt. Vallásosnak lenni annyi, mint újra és újra fölülkerekedni ezen a rettegésen, átlépni a félelmen. Textusunk pedig a legszebb prófétai, ézsaiási hagyományt követi, amikor vigasztal: „Egyenesedjétek fel és emeljétek fel a fejetekeket!” Nem azt mondja, hogy „haptákba, húzd ki magad fiam, fogadás balról”, ahogy

a nagyságok érkezésekor ezt megszoktuk, hanem csak leveszi a terhet a szívünkről, könnyebbé teszi tulajdon rossz lelkiismeretünket, – „Mert közeledik megváltástok ideje”.

Idáig viszonylag simák voltak a mondatok, most jön a dadogás. Azt ugyan tudtam, hogy a „Wachet auf...”, a „Harsány szó...” lesz a főének, a választott Bach-korálelőjáték mégis megrendített. A zene pontosan követi az első versszak szövegét – ezt Bach mester becsületbeli ügyének tartotta –, s amikor eljut a hallelujához, kinyílik az ég, és megjelenik a felhőkön az Emberfia, – ahogy azt a lukácsi textusban is olvastuk. Az előjáték melódiájában van egy nagyon érdekes moduláció. Mindenki megérzi, hogy minden más lesz, hogy az Úr érkezése, az valami egészen más. A végén aztán visszatér az eredeti harmóniához, de már sokkal fényesebben. „egyenesedjétek fel, közeledik megváltástok ideje” – szól Bach korálmagyarozatának-bibliamagyarozatának vigasztaló szava.

De térjünk vissza a Mikuláshoz: mi köze neki ehhez a szeretem-nem szeretem bizonytalankodáshoz, amely meghatározza ádvent második vasárnapját. Hát a Mikulás sem olyan egyszerű képlet. Magam is féltém tőle egykor régen, az izgatott várakozás mindig félelemmel és bizonytalansággal volt vegyes. Dorka lányunk háromévesen annyira rettegett a Mikulásnak még az említésétől is, hogy előfordult, előzetes megbeszélés alapján a Mikulás merő tapintatból még a tájékkára sem nézett a házuknak, egyszerűen nem jött el hozzánk. Külön levelet kellett írni a Mikulásnak, hogy hozzánk ne jöjjön. „Ej-haj, Mikulás, bújjunk el, pajtás” – szölt akkor az ének. Mert a Mikulás, kérem, ez a jószágos, nagy szakállú, piros süveges szent követel, és szigorú feltételeket szab. „Aztán tiszta legyen az a cipő” – éneklik a Grillus testvérek a Levél a Mikuláshoz című dalukban. De hogy ne egyszerűen az „egy alma egy virgács” recept érvényesüljön szigorúan a cipők fénye alapján, az is előfordult már, hogy koszos cipőbe került csomag. Ezt még lehetne egyszeri tévedésnek, üzemzavarnak fölfogni, de hogy az este még sáros lábbeli reggelre magától ott ragyogjon az ablakban, ez maga a megmagyarázhatatlan csoda. Még az sem kizárt, hogy a magaságos szent tulajdon kezével pucolta és ősz szakállával fényesítgette a gyerekek elhanyagolt cipőjét, mert a Mikulás, ebből már ki kellett derülnie, egyik legbecsesebb evangélikus szentünk. A reformátor megfogalmazását idézve olyan, aki, ha kell, maga tölti be saját törvényét. Bizony, ott a helye a Mikulásnak Luther-rózsás galériánkban Bora Kata és Bonhoeffer, Bornemisza és Ordass között. S mégis, ha valaki megkérdezné – ahogy megkérdezték tőlem, amikor otthon a prédikációra készültem, és erőltetettnek érezték az egyszerű naptári egybeesésen túl a gondolatársítást –, hogy mégis, mi köze

a Mikulásnak ehhez az istentisztelethez, akkor el kell mondanom, hogy az egykori Gerhardt a berlini Nicolai Kirchének, azaz Szent Miklós-templomnak volt a papja, az énekelt „Wachet auf...” kezdetű korált szintén egy mikulásos szerző, bizonyos Nicolai Fülöp szerzette. A Mikulások tehát halmozottan fordulnak elő a mai napon, sűrűségük egyre nő, – de mindez csak a Mikulás-elmélet.

Kedves testvérek, lépünk túl az elméletről a gyakorlatra, ahogy a régi prédikátorok mindig mondták, az elmondottak alkalmazására kell kifutnia az igehirdetésnek. Elég az elmélkedésből a mai ünnep keserédes jellegéről, a vallási misztériumok kettős arcáról vagy éppen Mürai Szent Miklós püspök embertársiasságáról. Ugyanígy lehetne elmélkedni például, ha van idő, az utolsó idők jeleiként sorjázó természeti csapásokról, napfoltokról és szökőárról, ahogy ezt ma a világon valószínűleg sok szószéken teszik, s egykor nem kisebb igehirdető, mint maga Luther Márton magyarázta ezt az ígét egyik rekordhosszúságú prédikációjában, ádvent második vasárnapján 1521-ben. Ez is nagyon szép, de kevés tanulással, kézzel fogható útravalóval kecsegtet az elkövetkező hétre. Nézzük hát ennek a kétarcú ádventi várakozásnak a hogyanját, a Gerhardt Pál-i kérdést: „*Miként fogadjalak téged?*”.

A közismert viccben a mihaszna templomszolga ott rostokol a faluvégen, kezében sófárral, és árgus szemekkel kémleli a látóhatárt, jön-e a Messiás. Könnyű szívvel vár, hiszen tudja, élethosszig tartó állása van itt, legfeljebb a lába macskásodik meg a várakozásban. Legyen ez a negatív példa. „Ti pedig ne így várakozzatok az Úrra” – mondaná erre Pál apostol. Hát akkor hogyan?

Válaszként egy korai Ottlik Géza-novellát szeretnék megidézni. A történet arról szól, hogy a fiatalasszony férjét március 19-dikén elviszik, sem az ostrom előtt, sem az ostrom után nem kap semmiféle hírt róla. Májusban véget ér a háború, jönnek haza sorban a megmaradottak, szökésből, fogságból, deportálásból, még mindig nem akad senki, aki bárhol látta volna a nyom nélkül eltűnt festőt, – merthogy festők, szobrászok, művészek körében játszódik a történet, ahogy ez Ottliknál megszoktuk. Barátai lemondanak róla, a családja elsiratja, a felesége – vagy özvegye – hallgat. Jön a nyár, a társaság otthagyja a romos és éhező fővárost, a Balatonnál ver tanyát, napfény, víz, néha tojás, s esténként szenvedélyes viták a művészetről. A magányos festőné mellé kerül új udvarló, idegesítve mindenkit, akik nem tudták magukat olyan hamar túl tenni a gyászon, az elveszett barát hiányán, azon a keserű haragon, amelyet maga helyett hagyott. A fiatalasszony látszólag magát nem zavartatva jön-megy, csónakázik, ping-pongozik, egyszóval nyaral. Egy este bicikli fékez a ház előtt, fáradtan, porosan száll le róla a régóta nem látott férj. Most következik a történetben néhány idegesítő és nehezen érthető jelenet, minden szereplő számára túl drámai és feldolgozhatatlan ugyanis a viszontlátás, de ez csak átmeneti lelkiállapot. A kötelező megoldás nem sokat várhat magára, vége lesz a cselekménynek. S ami miatt mindezt el kellett mesélnem, túl a feszültség feloldásán, a nagy összeboruláson, a boldog végkifejleten, az a novella utolsó néhány mondata. Az elbeszélő ugyanis csak ekkor osztja meg velünk a következőket: az amerikai lágérből Budapestre érkező férj egy cédulát talált lakásuk ajtáján felesége kezeírásával: a kulcs a fűszeresnél van, kikészítettem a ruhádat, gyere azonnal utánam. Vettem neked egy biciklit, drágám, mert a vonatok még nagyon rosszul járnak, be van állítva a fürdőszobába.

„*Mint fogadjalak téged?*” – kérdezi az ének-szerző. Hát nem úgy, mit a sófárt lóbáló egyszerű samesz, nem kell kigúvadnia a szemünknek, megmacskásodnia a lábunknak a sok haptákban állástól, nem kell szédelegnünk a virrasztástól, csapat-papot felednünk a várakozás nagy igyekezetében. Ettől a fogadás semmivel nem lesz jobb, rangosabb, a várakozás mélyebb, eredményesebb.

Tanuljunk a példázatbeli okos szüzeketől, akiknek – ha elálmosodtak is, és néha az igazak álmát aludták is – volt olaj a lámpásukban. Olajra nekünk is szükségünk lehet. Szerezzük be időben, és bárhová megyünk is, az Úrnak szánt biciklit tart-suk készenlétben, jól beolajozva a fürdőszobában.

Csepregi Zoltán

(Az igehirdetés elhangzott Békásmegyeren 2005. december 4-én, ádvent második vasárnapján.)

O GLORIA DOMINA

Ó dicsőséges asszon,
Magas csillagok felett,
Ki téged teremte hívséggel,
Szoptatád szent emlőddel.

Melyet szomorú Éva elveszte,
Te megleled szent szüléseddél,
Hogy mennybe menjenek siralmasok,
Mennynek ablaka lettél.

Te magas királynak kapuja
És világosságnak ajtója,
Élet adaték szűz miá,
Meváltott népek tapsoljatok.

Mária malasztnak anyja,
Irgalmasságnak anyja,
Te minket ellenségtől oltalmazj,
Halálunknak idején fogadj.

Dicsőség néked Uram,
Ki születél szűztől,
Atyával és Szent lélekvel
Örökkül örökké Amen.

(15. század)

A cirénei rabbi éjszakája

1. Júdea vallási mozgalmi Jézus idején

A második templom idején volt Jeruzsálemben egy, a ciréneiek zsinagógájának nevezetett tanház, ahová elsősorban cirénei zsidók jártak imádkozni és törvényt tanulni. Többségükben Júdeából görög földre származott zsidók és utódaik voltak, akik meggazdagodva visszatértek szülőföldjükre s ott vallásos életet éltek.

Az első templomot Salamon király építtette Mórija hegyén. A zsidó vallási kultusz központja az áldozatok bemutatásának helye volt. Legszentebb részét Szentek Szentjének nevezték, itt helyezték el az Isten és a zsidóság szövetségét jelképező frigy-ládát. Az első templomot a babilóniaiak rombolták le i. e. 586-ban. Amikor Perzsia legyőzte Babilont, Artaxerxes király megengedte a fogságba hurcoltaknak, hogy hazatérjenek, és Ezsdrás és Nehémiás helytartók idején Zorobábel vezetésével újjáépítsék Jeruzsálemet és a templomot. Ezt nevezték második templomnak, amelyet Nagy Heródes építtetett újjá, majd pedig a nagy zsidó háború után Titus leromboltatta i. sz. 70-ben. Jézus a második templom idején tanított és prédikált.

Templom tehát csak egyetlenegy volt, ahol Áron főpap utódai, a kohaniták látták el a papi szolgálatot, s Lévi leszármazottai, a leviták voltak a papsegédek. Istentiszteletet csak a templomban tartottak, áldozatot is csak ott lehetett bemutatni. A zsinagógákban rabbik – hittanítók – működtek, akik akkoriban a farizeus vallási irányzathoz tartoztak, és szemben álltak a sadduceusoknak nevezett főpappal.

A farizeusok Hillél rabbi követői voltak. Jól ismerték és tanították a Szentírást: Mózes öt könyvét, Józsué, a Bírák, Ruth, Sámuel, a Királyok és a Krónikák könyveit, Ezsdrás és Nehémiás könyvét, Jób könyvét, a zsoltárokat, a Példabeszédeket, A prédikátor könyvét, az Énekek énekét s valamenyny nagy és kis prófétát. Hittek a túlvilági életben, az utolsó ítéletben, az angyalokban és a feltámadásban.

A főpapi hivatal viszont a sadduceusok kezében volt, aki Sammáj rabbi tanítását követték, és vallási szempontból csak a Tórát (Mózes ötödik könyvét) tartották érvényesnek, és kizárólag a Tórában leírtakban hittek. Politikai szempontból a római fennhatóság elfogadásában látták Júdea egyetlen lehetőségét.

Tanításai alapján úgy tűnik, hogy Jézus maga is a farizeus felfogást követte. Ennek ellenére vitában állt a farizeusokkal, ez az ellentét abból fakadt, hogy a rabbik túl szigorúan értelmezték a vallásos előírásokat, s ezzel az egyszerű nép, a szegények többségét kirekesztették a vallás gyakorlásából,

áldozataikat elfogadhatatlanoknak, őket magukat pedig tisztátalanoknak nyilvánították.

Annak érdekében, hogy világos képünk legyen az akkori Júdea vallási helyzetéről, még két fontos mozgalomról kell szólnunk, a zelotákról és az esszénusokról.

A szabadságharcos zeloták Róma igájának lerázására és a júdeai királyság visszaállítására törekedtek. Az esszénusok zsidó szerzetesek (nazírok) voltak. Egy részük a világtól elvonulva, kolostorokban élt, más részük beilleszkedett a polgári életbe. Nazirátust meghatározott időre is vállalni lehetett. Az esszénusok rejtették el az ú. n. qumráni tekercseket, amelyeknek megtalálása a XX. század legnagyobb jelentőségű vallási felfedezése volt.

Visszatérve a ciréneiek gazdag zsinagógájához, a júdeaiak szemében igen magas rangot jelentett ott rabbinak lenni. Jézus idejében a cirénei rabbit Nikodémusnak hívták. Köztisztelőben álló ember volt, tagja a kis és a nagy Szanhedrinnek.

A nagy Szanhedrin (főtanács) megfelelt a legfelsőbb bíróságnak. 70 tagja volt. Vallási kérdésekben halálos ítéletet is hozhatott, ebben azonban számos megkötés korlátozta: nem hozhatott például ítéletet egy nap alatt, futárokkal az egész országban mentőtanáukat kellett felkutatnia, két tanú pontosan egybehangzó terhelő vallomásra volt szükség, amennyiben egyhangú – tehát egyetlen ellenvélemény nélküli – szavazással ítélték halálra a vádlottat, azt azonnal szabadon kellett bocsátani, stb. E szigorúságban felismerhető a törvényhozó gyanakvása az egyhangúsággal szemben.

A kis Szanhedrinnek 23 tagja volt, s csak kivizsgáló funkciót gyakorolhatott. Jézus perében ez a testület vizsgálódott, szabálytalanul, éjszakai ülésen. Rabbi Nikodémus meghívás nélkül részt vett ezen az ülésen, s Jézus ártatlansága mellett szólalt fel. Ám tehetetlen volt, amikor a vallási pert – amelybe a Pax Romana miatt Róma nem szólhatott bele – a Szanhedrin politikai perré alakította, s így adta át Pontius Pilatus procuratornak.

János evangéliumának tanúsága szerint (3,2–10) ez a híres és tekintélyes farizeus rabbi – még jóval a Mester letartóztatása előtt – éjszaka felkereste Jézust. Beszélgettek.

2. Részlet Jézus és Nikodémus beszélgetéséből

„Mester, tudjuk, hogy Istentől jöttél tanítóul. Mert senki sem teheti e jeleket, amelyeket te teszel, csak ha az Isten van vele. Bizony, mondom neked, ha valaki újra nem születik, nem láthatja az Isten országát. Hogyan születhetik meg az ember, ha vén? Vajon be mehet-e az anyja méhébe másodszor, és újra születhetik-e? Pedig, ha valaki nem születik meg ismét Vízről és Lélektől, nem mehet be az Isten országába.

Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született lélek az. Ne csodáld, ha azt mondom neked: szükséges, hogy újra szülessetek. A szél fúj, ahová akar, és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnan jön és hová megy. Így van mindenki, aki Lélektől született. Hogyan lehetségesek ezek? Te Izrael tanítója vagy és minderről semmit sem tudsz? Bizony mondom neked, arról beszélünk, amit tudunk, és azt bizonyítjuk, amit látunk. De a mi bizonyágtételünket ti nem fogadjátok el. Amikor a földi dolgokról beszélek nektek, nem hittetek nekem. Hát akkor hogyan fogtok hinni, ha a mennyei dolgokról szólok?” (Jn 3,2b–12)

Nikodémus látogatása Jézusnál bizonyítja, hogy a legfelsőbb zsidó vezetés érdeklődött az újonnan támadt próféta iránt, akit a nép egy része a Messiásnak tartott.

A Messiás szó eredeti jelenése 'felkent'. Kezdetben materiális értelemben mint az idegen uralom alól felszabadítót használták a kifejezést, ám az értelmezés Jézus idejére már szellemi síkra tolódott. A Messiás Isten országának megvalósítója lett, ez az uralom az utolsó ítélet után következik be.

Az apokrif hagyomány úgy tudja, hogy a szadduceus főpapok a hittudományokban jártas Iskariotes Júdást küldték megfigyelőként Jézus közelébe. Bizonytalanok voltak, hogy mit gondoljanak Jézusról. Sokáig igen türelmesek voltak vele szemben: például elnézték neki a kufárok kiverését is a templomból, ezért mást a leviták már halálra korbácsoltak volna. Sőt Jézus perének éjszakáján a

főpap – átlépve az Isten nevére hivatkozás szigorú tilalmát – Jézus elébe lépett, és a félelemtől sápadtan és verejtékezve megkérdezte:

„Az élő Istenre kérlek, mondd meg nékem, hogy te vagy-e a Messiás?” „Te mondtad” (Mt 26,63) – felelte Jézus. Ezután adták át a rómaiaknak.

Nikodémus látogatása éjszaka és titokban történt. A farizeus vezetés valószínűleg nem akart a nyilvánosság tudomására hozni, hogy felvette a kapcsolatot Jézussal. Nikodémus először is Jézus csodáira hivatkozik, a „jelekre”, amelyek bizonyítják, hogy hatalma Istentől való. Ez előlegezett jóindulat, hiszen a Sátán segítségével is lehetett csodákat tenni, amint később Jézust is azzal vádolták, hogy Belzebub hatalmával űzi el a kisebb ördögöket.

Jézus minderre nem reagál, hanem azonnal a kettős születés titkáról kezd beszélni. A korabeli zsidó hitvilág szempontjából valószínűleg ezt tartja a legfontosabbnak. Nyilvánvalóvá teszi, hogy a másodszori megszületés az ő szavaiban szellemi újraformálódást jelent. Más megnyilvánulásaiban is mondja, hogy „eljön az idő, amikor lélekben és igazságban fogják imádni az Istent, nem szertartásokban” (Jn 4,23)

A Megváltásnak, Isten országának ez az értelmezése összefoglalja Jézus tanításának, illetve később a kereszténységnek a szellemi lényegét. Ez sokak szemében azt jelentette, hogy Jézus elárulta a zsidó függetlenséget, a római iga lerázásának ügyét. „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené!” (Mt, 22,21) – tanította. Mindennek nyilván szerepe volt abban, hogy a közhangulatot Jézus ellen lehetett befolyásolni.

S mit mondanak Jézus kétezer évvel ezelőtti elhangzott szavai a ma emberének?

3. Az örökké élő üzenet

A megváltás vágya, a megtisztulás áhítása máig ugyanaz maradt, csak éppen egyre inkább materiális értelmet kapott. Az ősi történet szerint Isten az édenkertben megharagudott az emberre, s ez a harag évezredekig tartott. Végül Jézus váltotta meg az emberiséget, rendezte Isten és a világ viszonyát, amikor magára vállalta az emberek bűneit. A megváltott világ vajon nem azt jelenti-e sokak számára, hogy most már szabadon lehet gazemberkedni, hazudni, rágalmazni, lopni, rabolni, gyilkolni – mindez úgyis Jézus számlájára megy.

A megtisztulás ma is szüntelenül napirenden van, de már régen nem a lelki tisztaságról van szó, hanem mérgezett testünkről: diétákról, léböjtökről, méregtelenítő eljárásokról. Magaskultúra még nem foglalkozott ennyit a leganyagibb életfunkcióval, a zabálással, és rögtön utána a testi szerelemmel, a szexualitással.

Újjászületés? Testi jóllakottság a szükséges aminosavak és nyomelemek biztosításával. Tabletákkal fellobbantott érzéki vágy, szerelem nélkül.

Érdekes világ közeledik.

Hogyan kellene hát újjászületnünk? Testben vagy lélekben? A zsidóknak talán egyszerűbb dolguk van. Szenvedésre kiválasztottságuk – mert Isten választottjai mindig szenvedésre választottak – első feltételéhez, az egyistenhit megőrzéséhez konokul hűségesek maradtak, de az egyistenhit elterjesztésébe belebuktak, amikor népvallásként határozták meg magukat. Missziós munka nélkül beltenyészet maradtak. A monoteizmus terjesztése a kereszténység és az iszlám funkciója lett. Ám az iszlám történelmileg ismert vadsága, agresszivitása sokakat elriaszt. Jézus igazi kereszténysége egyedül maradt a porondon. Az igazi kereszténységről beszélek, a szelíd Jézus példájáról. Elhagyható minden csoda, szentség, az egyházi hatalom vak tisztelete, Pál megszállottsága s a mártírium kultusza.

Mintha a II. vatikáni zsinat is erről szólna.

Devecseri Gábor a Bikasíratóban azt írja, hogy „amik itt rögzítettek, a tettek, azt mutatják, hogy a lét láncolatából valami igazán mosolyosat kifelejtettek.”

Öreg barátom végigélte a deportálás, a holocaust poklát, hazatérve évekre az ÁVH börtönébe került, matematikus-tanár létére éjjeliőrként ment nyugdíjba. Tőle kérdezte egyszer a felesége: András, te miért nem nevezsz soha? Azt felelte: Min?

Újjászületni a Lélektől, Jézus nevében, talán csak azt jelenti, hogy soha ne jöhessen el újra olyan világ, amelyben ezek a kérdések elhangozhatnak.

Popper Péter

O SOLIS ORTUS CARDINE

Naptámadásának sarkától
Mind ez világnak végeig
Krisztust énekeljük, fejedelmet,
Szűz Máriának szülöttét.

Bódog ez világnak szerzője
Szolgai testet reá vón,
Hogy testtel testet megváltván
Ne veszejtené kiket teremte.

Szüléjének tiszta béleit
Mennyei malaszt meghatá,
Leánnak hasa viseli
Titkokat, kit nem tud vala.

Tiszta mellnek ő háza
Lón hamar Isten temploma,
Szeplőtelen, férfiat nem tudván,
Igével fogada fiat.

Gyermek szülő szüle fiat,
Kit Gabriel megmondott volt,
Kit anyja méhben viselvén
Rekesztett János érzett volt.

Szénán fekünni szenvede,
Jászoltól meg nem kibék,
És kicsi tejjel tartaték,
Ki miatt madár sem éhezik.

Örülnek mennyei karok,
Éneklenek Úrnak angyalok,
Megjelenik vigaszoknak
Mindent teremtő vigasza.

(15. század)

Mindennapi újjászületésünket add meg nekünk...

Némelyek hisznek abban, hogy haláluk után újjászületnek, mégpedig a minden addigi létezésükben elért szellemi fejlődés hibáit helyrehozó, annak hiányait pótló életre. Jómagam nem hiszek ezeknek az elképzeléseknek abban a válfajában, amely szerint visszatérhetek szúnyog-, béka- vagy elefántként, püspök uram pedig új létében vásári kikiáltóként próbálhatná ki magát.

Szentül hiszem azonban, hogy újjászülethe-tünk – akár többször is – e világi egyetlen életünkben. Áteshetünk kisebb-nagyobb, akár alapvető módosulásokon is. Kezdjük mindjárt azzal, hogy az anyaméhben növekvő magzat nem egyszerűen megszületik, hiszen nem méhen kívüli magzat lesz, hanem reinkarnálódik az anyja testétől függetlenné: gyermekké. Menstruálásának első vérkeresztjével a lány nővé válik, orgazmusának magavesztéséből újjászülethet asszonyként. Az asszony anyává válik.

Mi férfiak talán nehezebben fogjuk fel vagy fogadjuk el az ebben az egyetlen életünkben átélhető újjászületést, mert biológiai természetünk-nél fogva nem esünk át ilyen mélyreható átalakulásokon. A rítusokra többet adó kultúrákban azért vezették be a beavatás szertartását, hogy a fiú újjászülethessen férfiként. Néhol ez nem is egészen jelképes: három nap étlen-szomjan a forró nap alatt, a kezeken, testen ejtett, örök jelet hagyó mély sebek, – a rítus alanyai bizony közel járhatnak a valóságos halálhoz.

Újjászületés, metamorfózis, reinkarnáció, resurrekció, megvilágosodás: társfogalmak. Tudjuk, nemünk legnagyobbjai átestek rajta: Mózes az égő csipkebokor előtt, Buddha a fügefá árnyékában, Jézus a sziklasírban, Saulus-Paulus a damaszkuszi úton, sorolhatnánk Szent Ágostonon át napjainkig.

Az újjászületés lehetősége, esélye bizonyára megadatik mindannyiunknak. Talán életünkben nem is egyszer. Sőt igazából minden reggel új napra, új kezdetre, új lehetőségekre születünk. Testünk nap mint nap regenerálódik, sebeink begyógyulnak, új sejtek veszik át az el- vagy lepottak helyét. És nem csak testünk újul meg, talán nem is emlékezve az előző nap zsidadt fáradtságára: az álom misztériumában lelkileg születhetünk újjá.

Vajon miért kételkedik Nikodémus, amikor Jézus az újjászületés szükségességéről szól hozzá. Miért kérdezi: „Vajon bemehet-é [ti. az ember] az ő anyjának méhébe másodszor, és születhetik-é” (Jn 3,4). Nyilvánvaló, a farizeus előljáró valami megrendítő, látványos eseményként képzelte el az újjászületést. Persze van ilyen is, sőt talán mi is ilyenre vágyunk. Olyannyira, hogy észre se vesszük a mindennapit.

„Aki pedig az igazságot cselekszi, az a világosságra megy, hogy az ő cselekedetei nyilvánvalókká legyenek” (Jn 3,21) – mondja Jézus Nikodémus okításának utolsó versében. A kérdés az: van-e szemünk a megvilágosult, újjászületett, igaz ember felismerésére? Nikodémusnak nem volt. El sem tudta képzelni, hogy bárki ist naponta újjászülethet anélkül, hogy minden éjjel visszabújna anyja méhébe. Talán Jézust hallván sem hitte el, hogy magunkba szállva, gondolataink, álmaink világából újra meg újra újjászülethetünk, s kisebb-nagyobb lépésekkel megközelíthetjük emberré válásunk isteni tökélyét, még ha anyánk méhéből oly tehetetlen-tökéletlenül jöttünk is a világra.

Az evolúciós világnézet némelyik – a Bibliában is föllelhető – alapeleme és Jézus tanítása nyomán fogalmaztam meg regényemben, A názáreti Izsákban a következő szavakat: „elvezett nap az, amelyen az ember nem hagy maga mögött valamit, amiben addig hitt, és nem bukkan rá valami újra, amiben hinni képes”. Ez a fejlődés, tökéletesülés, folyamatos újjászületés – nemzedékről nemzedékre és napról napra – kétségtelenül az isteni alkotó szándék lényege. Folyamatos újjászületés, de nem egyenletes. Kultúrtörténetünkben alig pár száz nemzedék keserves vajúdása árán tértünk át a politeizmusról a monoteizmusra. Egyéni életünkben is megnevezhetünk nagy változásokat jelölő mérőföldköveket, és ismerjük az azokat követő megújulást. Az ellankadó életkedvű özvegy vagy a hosszas szenvedés árán meggyógyult beteg új, az addiginál teljesebb-boldogabb életre születhet. Ez a megújulás azonban gyakran alig észrevehető kis regenerációk-megújulások következménye, nem pedig egyetlen katarzissal és orgazmussal teli, látványos vajúdásé.

Mindannyiunk nagy adománya az újjászületés mindennapi esélye: éljünk vele.

Bitó László

(Ez az írás a szerző most készülő regényének részletére épült. A könyv témája az 1956-os forradalom.)

IN DULCI JUBILO

In dulci jubilo
Zengjen víg ének-szó,
Mi megváltónk nyugszik
In presepio
És fénlík mint a fényes nap
Martis in gremio,
Alpha est et o, alpha est et o.

O Jesu parvule,
Oh kiseded gyermecke,
Szívünket vigasztaljad
O puer optime,
Minden te javaiddal
O princeps gloriae,
Trahe nos post te, trahe
nos pos te.

Ubi sunt gaudia,
A mennyei hajlékba,
Nagy örömmel éneklík
Nova cantica
Mind mennyei karok
In regis curia,
Eja gloria! eja gloria!

Mater filia,
A szép Szűz Mária,
Mi mind elvesztünk volna
Per nostra crimina,
De ő nekünk megnyerte
Coelorum gaudia,
Eja qualia! eja qualia!

(16–17. század)

A világosságról – egy rosszul látó szájából

Nikodémus tanácsos volt, szakértő, rendszerben látott, s az általa végiggondoltak alkalmasak voltak mások tisztánlátásának támogatására is. De a tüneményesen dramatikussá komponált történet szerint a fiatal rabbira nyitottan reagál. Tudni akar. A kereszténység ma inkább konzervativizmusáról és gőgjéről ismerszik meg, mint gyümölcséről. Ismeri az összefüggéseket, ezért általában nem kérdezne meg valakit, aki a tanoktól eltérően fogalmaz, legyen bármily szuggesztív személyiség, hiszen mit kezdene vele, ha a válaszok nem illenének gondolatai hálózatába?

Életem zömét megéltem. Sok hordalékból kerestéltem az egymásba illő elemeket, melyből életemet összetákoltam. Ha az elemek beépültek, inkább megerősítettem, ha nem találtam mindent ideálisnak, akkor is. Tudtam, van olyan kötőerő, mely összetartja. Alig emlékszem olyan döntéseimre, mely a sajátom és radikális lett volna. Szakértő vagyok. Rendszerben látok, s gondolataim alkalmasak mások tisztánlátásának támogatására is.

Olyan volt, hogy amikor meghallotta valakitől, teátrálisan ki is próbálta. Vízet tett egy ócska fazékba, és kövekkel támasztotta alá. Bár a gallyak nehezen fértek alá, gyorsan meggyulladtak. Az áldozat csak akkor került a fazékba, mikor már nyugodtan figyelhetett, nem vonta el figyelmét a tűzzel való foglalatosság. Hogy nyugton maradjon, nem vette le róla rögtön a befőttesüveget.

Az maradt meg bennem, hogy a szeme esdeklő volt; hogy lassan melegszik a víz, és a béka könnyörgően tekint rám.

Időnként beledugtam az ujjamat a vízbe. Később kapkodva rántottam ki, mert meleg volt. A vízben lévő béka kezdetben visszafogottan úszómozgást végzett, majd lebegett, s könnyörgőn meresztgette a szemét. Pedig a fazékból könnyű lett volna kimászni vagy kiugrani.

„No, ezt nézd!” A másik béka szakasztott mása volt a fazékban lévőnek. Ez is befőttesüvegben volt, onnan nézte végig, hogy a társa miként melegszik.

Ekkor a haverom megfogta a befőttesüvegben lévő nyálkás békatestet, kihúzta belőle, s a fülébe súgott valamit. „Jó tanács”, mondta, s a forró vízbe dobta. Nagyot csobbant, de a következő pillanatban már a fűben hevert. A forróság kiváltotta reflexszerű mozgás olyan gyors volt, hogy nem is volt rajta látható jele a forró víznek. Megmenekült a biztos haláltól. A hullámok meglengették a másik béka tagjait is, arrébb is mozdult, de menekülni meg sem próbált. Fehérre főttek izmai.

Az értékek, melyek belevésődtek Nikodémusba, pontosan meghatározzák azokat a helyeket, ahol a

tiltott és bizonytalan zónák kezdődnek. Végigélhet bármit, amit a körülötte lévő kultúra kitalált számára és a hasonszőrűek számára. Választhat közülük, vagy visszautasíthat bármit. Vagyis szabad. De lehetősége sincs önálló radikális lépésre, mert azt tagadná meg, mi lényege.

Mit kezdjen Nikodémus az érdeklődésére kapott válasszal, mely értelmezhetetlen a hagyomány alapján. Mi a garanciája, hogy a javaslat értéket képvisel, és nem kísértést? Annak alapján, amit eddig ismer a világról, az elhangzottak nem látszanak biztonságosnak.

Magam is rálátok a tiltott és bizonytalan zónákra. Ha segítséget kérek, általában felelősségteljes válaszok születnek, hisz a megkérdezett érzi a tanácskérés által megszabott szerep súlyát. Átgondolja az élethetőt, választhat a körülöttünk lévő kultúra elemei közül, s ezek valamelyikét javasolja. Sokszor inkább nem kérdezek.

Magányos öregember volt. A történetet újra meg újra elmesélte. Minden alkalommal a történet elején és végén is az volt a tanulság, hogy csak az élheti túl, az élhet túl bármit, aki megérti, és együtt változik a környezet elvárásaival.

Valami századközepe vonulás volt, talán lágerbe vagy málenkij robotra.

Az hagyott benne mély nyomot, hogy négy társát végezték ki, akik közvetlenül mellette meneteltek. És mindez egyetlen nap alatt. Az egyik az igazságtalanságot nem viselte, s mikor újra neki akarták indítani a menetszlopot a beígért pihenőidő felénél, kijelentette, hogy ő nem megy tovább. Vére sugárban fröccsent a körben állók ruhájára. Egy másik szökni próbált egy alkalmas pillanatban. Az ötlet jónak tűnt, mégis távoli puskalövés zárta a kalandot.

Csak az öreg tudta, hogy el kell fogadnia a környezet változásait. Négy év múlva került haza, de negyven évig éltette az a tudat, hogy igazi bölcseségre tett szert. Építgette életét, az egyik követ a másikkra rakta, régi házát bővítette, eredeti szakmáját fejlesztette. De új alapra sosem gondolt.

Semmire sem jutunk, ha abban reménykedünk, a radikalizmus elfogadását-helyeslését leltük meg Nikodémus történetében. Inkább a *testi* és a *lelki* elkülönítése jelenik meg a választási lehetőségekben. A saját és önálló életvezetés kérdései, kihívásai rajtunk maradnak megoldatlanul, és tanácstalanul állunk a nagy döntések meghozatala előtt. A média uralma, a napi hajsza, Ha azonban a körülmények alkalmasak, más tendenciák rajzolódni ki: más kihívásokban, más körülmények között edzettek körében bőven találunk a „szent háború” jegyében újjászülelni vágyókat.

Újjászülethet Nikodémus akár a rómaiak, akár a farizeusok által, mert azok megmenthetik vagy elveszthetik, kivégezhetik vagy felgyógyíthatják, kifoszthatják vagy táplálhatják. Májtranszplantáció által megmentett emberként élek. Megtalálhatom magamat ebben, vagy ez a vesztem?

A farizeusok és Jézus találkozásait figyelve nem kerülhetjük meg a kérdést, miként ütköznek a *valóságos elemek* a *küldetéssel* egy olyan világban, amelyben a változások sebessége már akkora, hogy a konzervatív értékek többnyire használhatatlannak. Emberi oldalról ma is a jézusi kort idéző hasonló értékválságban élünk. Megkérdőjeleződik, hogy megőrizhető-e a kereszténység használhatósága, vagyis a széles körben fenntartható-e érthetősége, hitelessége. Sok „szent” intézményünk, gondolatklisénk és mindennapi gyakorlatunk kaphatna éles kritikát.

A vezetőképzésben külön tréning szól arról, az elvárt igen helyett miként kell „nem”-et mondani az irányítóknak. Stratégiai játék tudatosítja azt is, mikor célszerű az értékteremtő folyamatokért akár erőltetetten is küzdeni, mikor kell feladni, mikor kell a keretek gyökeres átalakításával és a belső struktúra testre szabásával megváltoztatni az üzleti folyamatokat. Lassan az evolucionista és a revolucionista folyamatátalakítás is elegendő esetet produkál ahhoz, hogy tézisek, prognózisok és metodikák szülessenek róluk. Éppen csak az elméletek megalkotói maradnak egyedül saját életproblémáikkal, egy távoli nikodémusi történettel. Hacsak...

Hacsak ki nem derül, hogy az igazi történet a párbeszéd és a gondolatok mögé került. Mert az igazi konfliktust az a tény rejti, hogy ott áll szemben Nikodémussal és szemben velem valaki, akit Isten létére mint rabszolgát feszítenek meg. Ez az igazi radikalizmus és kockázatvállalás Isten részéről.

Koczor Zoltán

KARÁCSONYI ÉNEK

Vedd ajándékul szívemet,
Oh édes Jézusom,
S minden eszemet, kedvetem,
Én kedves Krisztusom.
Itt imádván szent testedet,
Mutasd hozzám kegyelmedet,
Oh én szerelmes kisdedem,
Testté lett Istenem!

Hogy magadat így megaláztad,
Oh édes Jézusom,
Minden elme elhúl rajtad,
Oh csodás Krisztusom.
Szemlélvén téged jászolban,
Mélyen hatsz gondolatomban,
Oh én szerelmes Jézusom,
Felséges Krisztusom.

Mi kényszerített tégedet,
Oh édes Jézusom,
Hogy így elrejtéd fényedet,
Oh kegyes Krisztusom?
Hozzánk való szeretetből
Ezt műveléd, s jó kedvedből,
Oh drága-látott Jézusom,
Kicsinded Krisztusom.

Engedd, én is szeresselek,
Oh édes Jézusom,
Szent étellel kövesselek,
Kalauz Krisztusom,
Add segítő malasztodat,
Nyújtsd isteni jobb karodat,
Oh én szerelmes kisdedem,
Édesem, kedvesem.

Kösd jészlacsokhoz szívemet,
Oh édes Jézusom,
Fektesd szénádra fejemet,
Ártatlan Krisztusom,
Soha meg ne tagadjalak,
Sőt végetlenül áldjalak,
Oh én szerelmes Jézusom,
Megváltó Krisztusom.

(17. század)

Akik újjászületnek

Őrültek színpadon és filmvásznon

Mintegy 400 évvel azelőtt, hogy Nikodémus feltette volna nevezetes kérdését Jézusnak, Arisztotelész buzgón munkálkodott azon, hogy definíciókba rendezze a világot: a szépség, a jó, a rossz és a többi örök érvényű kérdés mellett a *katarzisz* problémájára is választ kívánt adni, s arra jutott, hogy „a részvét és félelem felkeltése által éri el az ilyenfajta szenvedélyektől való megszabadulást.” Azt már én teszem hozzá – Jézus szavainak ismeretében –, hogy a katarzisz az újjászületés előfeltételévé vált. Nem véletlen, hogy a 19. század végén a bimbózó pszichoanalitika, miután újraolvassa Arisztotelészt, legfontosabb fogalmának éppen katarziszelméletét tartja, hiszen a filozófus szavaiban – jó okkal – gyógyító célszót fedezhet fel.

Noha Breuer, Freud vagy éppen Ferenczy kevésbé a színház rituáléjában, mint inkább az analitikus beszélgetések mélyreható erejében bízott, a pszichoanalízis azóta felbecsülhetetlen hatást tett a színházra. Sok más mellett azon vehető ez észre leginkább, hogy egy merőben új drámai karakter alakult ki ekkortájt, a hisztérikus nő figurája. A jelenség azért is érdekes, mert bár a 20. századi szerzők már egészen tudatosan építkeznek Freud tanaiból, a 19. század drámaírói, például Ibsen vagy Strindberg a bécsi professzort messze megelőzve mutattak be részletes kórképeket a hisztériáról, gondoljunk Nórára vagy Júlia kisasszonyra. Aztán a sor folytatódik, például a Maeterlinck-féle *Melisande*-dal, Oscar Wilde *Salomé*jával vagy éppen Amerikában, már az ötvenes években Blanche Dubois-val Tennessee Williams művéből, A vágy villamosából. Mindannyiukban közös, hogy képtelenek a környezetükkel való kommunikációra, s ezáltal végtelen magányba vetettek. Sokszor úgy tűnik, a patológus örület isteni adomány számukra, hiszen ez maradt az egyetlen esélyük, hogy megváltsák magukat – csak a meghasonlás oldhatja fel börtönüket, személyiségük elementáris erejét. Freudék hittek a hisztéria gyógyításában, és a problémák tudatosításától magát a megoldást is remélték. A színház kevésbé optimista, talán mert a hisztériát nem a konkrét személyiség betegségeként, hanem egy világállapot kifejeződéseként értékeli. És éppen ez a figurák fő motivációja: helyzetük és a világ megoldhatatlanságának felfedezése vezet az igazi örülethez, – csakúgy mint Dosztojevszkij regényfigurái esetében, akiknek a világ ellen való lázadásukban legfontosabb eszközük a téboly erkölcsi választása.

Visszatérve a Nikodémus-történethez, azt mondhatjuk, ők azok – Miskin herceg vagy a Karamazovok, együtt a modern színház nőalakjaival –, akik igyekeznek megérteni és komolyan venni Jézus választát: „*Bizony, bizony, mondom néked, ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába. Ami testtől született, test az, és ami Lélektől született, lélek az. Ne csodálkozz, hogy ezt mondtam neked: Újjonnan kell születnetek*” (Jn 3, 5–7). Mégpedig, úgy tűnik, a 20. század környékén az újjászületés csak a legszemélyesebb módon mehet végbe, a pszichoanalízisben megismert *lélek* szélsőséges kilengésein keresztül, amelyek teljesen izolálják a külvilágtól elszenvedőiket, ily módon eljuttatva őket a *Lélek*hez. Ez maga a legmagasabb értelemben vett megújulás folyamata, amelynek végpontja a földi élet befejeztét is jelenti.

De ki és miért juthat el a felismerésig: újjá kell születnie? Pilinszky így teszi fel e kérdést A mélypont ünnepélye című versében: „*Ki tud / nyugodt szívvel belesimúlni / az álomba, mely túlcsap a gyerekkor / keservein s a tengert / marék vízként arcához emeli?*”, s e sorok egyben a választát is sejtetik: aki a címbe helyet megismeri, annak már nincs más választása. Az újjászületés feltételezi a status quo tarthatatlanságát, s ezt dramaturgiailag sem árt alátámasztani, akár drámáról, akár elbeszélésről van szó – a hősök valamilyen módon kapcsolatba kerülnek a bűnnel. A legjellemzőbb példa talán a filozofikus gyilkosságát követően gyötrődő Raszkolnyikov, aki előbb lázálmaiban, majd Szibériában járta meg a poklot. De ő még itt a földön megtisztult, s újrakezdhetette életét.

*

Kérdéses, hogy a film, ez az alapvetően profán művészet, mely a vásári multságokban a tűznyelők és más mutatványosok bábáskodása mellett született, képes-e ábrázolni egy olyan spirituális folyamatot, amelyről Jézus beszél Nikodémusnak. „A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés” (Zsid 11,1) – írja az apostol, jelezve, hogy a zsidó-keresztény hagyományban mindig is komoly vitákat gerjesztett, hogy mit és hogyan lehet ábrázolni, többek között a képi-ikonikus megjelenítés szembeállítására vezetett annak idején a nagy egyházszakadáshoz. A mozgóképek minden más médiumnál valóságosabban képesek megjeleníteni az ábrázolásuk tárgyát, önkéntelenül is konkretizál, tehát a „látható dolgokról” emlékezik meg. A szórakoztató szkeccsfilm a kezdetektől fogva utánozni kívánja az életet. Az első hivatalos vetítésen A vonat érkezése című film alatt a nézők kirohantak a teremből, mert attól tartottak, hogy a mozdony elgázolja őket. A mai hollywoodi szuperprodukciók is akárhány lélegzetelállító trükkal lehetnek színesítve, fő vonzerejük mégiscsak az, hogy elhitetik: mindaz, amit látunk, velünk is megtörténhet. S éppen ez lehet az oka, hogy a tematikájában spirituális filmek olyan népszerűségnek örvendenek. Már a vásárok összetákolat vetítőhelyein is állandó műsorszámként tűntek fel a Jézus életét feldolgozó filmek, és azóta is egymást érik a vásznon a hasonló vállalkozások, a sort (egyelőre) Mel Gibson Passiója zárja. Való-

ban van valami borzongató abban, ha a hit ködös távolába vesző dolgok, amelyek öntudatra ébredésünktől fogva nem hagyják nyugodni kíváncsiságunkat, egyszerre megelevenednek. De azt is látnunk kell, ezzel még az örök kérdésekhez – a hit lényegéhez – nem jutottunk közelebb; más-különbén nem is készülhetne el annyi variációja a Jézus-történeteknek, hanem lenne egyetlen film, amely mozgóképes Bibliaként szolgálna. Ezek a filmek ugyan alkalmatlanok a spiritualitás közvetítésére, ez viszont szerencsére nem áll az egész filmtörténetre. Amit fentebb az örület-újjászületés ábrázolásának irodalmi és színházi hagyományairól írtam, annak filmes vonatkozásait sem szabad figyelmen kívül hagyni.

A mozgóképes spiritualitás lehetőségeit kereső alkotók ugyancsak gyakran lelték meg történeteik középpontját a hisztérikus nő figurájában. Mérföldkőnek tekinthető a némafilmek közül Dreyer Jeanne D’Arc-ja, amely az orléans-i szűz jól ismert (szenvedés)történetét dolgozza fel. A kép szinte végig a főhősnő, René Falconetti arcközelijére koncentrál, az arc apró rezdülései tartják fenn a feszültséget. Tekintetén teljes átszellemültség látszik, s a semmiben kutat (ezt a jelenséget Freud a hisztéria egyik legfel-tűnőbb tüneteként írta le), de sejthetjük: az, ami számunkra a semminek tűnik, neki maga a Minden lehet. S miközben ilyen arccal a lángok közé tart, már – újjászületve – valahol máshol

járhat. Dreyer ugyan legtöbbször Franciaországban dolgozott, mégsem felejthetjük el, Dániában született és nevelkedett, tehát joggal tarthatjuk a Strindberg és Ibsen fémjelezte északi színházi hagyomány mozgóképes képviselőjének, csakúgy, mint később Ingmar Bergmant.

A svéd rendező életműve hatalmas – és még lezáratlan. Lutheránus lelkészcsaládba született, s – akárcsak Dreyer – szigorú protestáns hagyományok között nőtt fel, alkotásai vissza is tükrözik ezt a sokszor már a kegyetlenségig szikár világot. A neurotikus, szenvedő nőalakok legfontosabb filmjeiben is kulcsfigurákká válnak. A Tükör által homályosan Karinja a szemünk előtt jut egyre súlyosabb állapotba, miközben semmilyen külső esemény, indok nem motiválja ezt, leszámítva apjával való kommunikációképtelenségét. A dráma belül, a személyiségben folyik, s tárgya: Isten hiánya, vagy legalábbis érzékelhetetlensége. A helyzet odáig fajul – és ez lehet Karin esetében a mélypont ünnepéye –, hogy a nyaralójuk szobájában magára maradt lány hallucinációjaként megjelenik a pókisten, az Örökkévaló negatív képe. A katartikus jelenet – a rá következő, családi megbékélést kifejező párbeszéd jelzi ezt – nem torkollik tragédiába, Bergman tehát zord képei és jellemei dacára nem zuhan bele a peszimizmus csapdájába, még ha ez nem jelent is megoldást az általa felvetett – amúgy megoldhatatlan – problémákra.

Egy későbbi filmje, a Suttogások, sikolyok cselekménye négy nőalak, három nővér és egy szolgálólány köré szövődik. A legidősebb testvér, a talán gyomorrákban szenvedő Ágnes haláltusáját, szenvedése minden stációját kendőzetlenül mutatja meg Bergman. Húgai nem tudnak mit kezdeni ezzel az állapottal, saját lényük, öntudatlan pszichés problémáik fontosabbak számukra, mint az az önfeladó ápolás, amelyet Anna mutat fel. Ágnes meghal, a nők magukra maradnak, s hisztériájuk egyre inkább elhatalmasodik rajtuk. Hiába kísérlelnek meg kapcsolatba lépni egymással, próbálkozásuk kudarcba fül, még hidegebben válnak el egymástól, Annát is szívtelenül, tárgyilagosan bocsátják el, miközben tudják, ő volt a legodaadóbb közülük. Ágnes halála ellenére a két nővérnek még várnia kell a katarziszra, az újjászületésre, Annának azonban – a maga szemérmes módján – talán már sikerült elérnie.

Lars von Trier, az északi hagyomány legújabb képviselője lassan tíz éve kizárólag a kisebb-nagyobb közösségekbe beilleszkedni nem tudó, saját tragédiájukkal azokat mégis megváltani képes nőkről csinálja filmjeit. Kevés filmes mer

manapság az olyan „nagy” témákhoz nyúlni, mint a hit, a szeretet vagy a jóság. Trier minduntalan ezeket próbálja megragadni, következetesen ugyan, de némileg hullámzó színvonalon; nem egyszer érezni filmjein, hogy a pátosz és némi hivalkodás elnyomja a kifejezni kívánt tartalmat. Legsikerültebb alkotása, az 1996-os Hullámtörés formai egyszerűséggel (kézikamerás felvételek), egészen kimagasló színészi játékkal (különösen a főszereplő, Emily Watson alakítása) és nagyon erős dramaturgiájú történettel ajándékoz meg bennünket. Bess, a film főhősnője, mindent megadna azért, hogy feltámassza nyomorékká lett és a halál küszöbén veszteglő férjét; fűvel-fával szexuális kalandokba kezd, hogy azokat elmesélhesse a tehetetlen férfinak, remélve, hogy így segíthet rajta. Persze a falu és az egyház nem tud mit kezdeni a prostituáltként látszó lánnyal: egyre kevesebben állnak vele szóba, a templomból kitiltják (pedig alighanem ő imádkozott benne a legtöbbször), a gyerekek kővel dobálják. Közben férje állapota is menthetlenné lesz, ezért Bess úgy dönt, elmegy két matrózhoz, akikről egészen biztosan tudja, agyonverik őt. Kórházba kerül, s a férje melletti szobában hal meg végül. És megtörténik a csoda, amely újjászületéssé változtatja Bess halálát: Jan felépül reménytelen állapotá-

ból, felesége megmentette őt. Emily Watson játéka nem hagy kétséget afelől, hogy Bess figurája hisztérikus: túlságosan érzékenyen reagál mindenre, ragaszkodása a férjéhez már-már beteges, és az ő tekintete is azt a semmit kutatja, amelyet Jeanne d'Arc-nál megfigyelhettünk.

Nincs azonban más járható út, mint amin ő végigment. Ha valaki szeret, így kell szeretnie: átgázolva minden közösségen és véleményen, egyenesen az Örökkévaló felé. Talán von Trier láttatja a legvilágosabban, hogy miért az örültek képesek eljutni az újjászületésig. Ők minden kontrollon kívül állnak, és nem fogja őket vissza

semmilyen norma. Ahogy Besst sem. Pillanatnyi mérlegelés, s már lehetetlenné lenne cselekedete, már nem tudna megmaradni személyes világában, ahol mindig saját *lelkére* hagyatkozhat. A külvilág pedig egyszerűen és könnyedén betegnek titulálja. Úgyis meg fogja váltani őket... „Bizony, bizony, mondom néked, ha valaki nem születik víztől és Lélektől, nem mehet be az Isten országába”.

Deák Dániel

„És pásztorok valának ugyanazon tartományba, kik virrasztván a mezőn, őrzik vala az ő nyájokat. És íme, az Úrnak angyala melléjük állapék, és az Úrnak világossága környülfogá őket, és igen megfélemlének. És mondá az angyal: – Ne féljete, mert íme hirdetek tinéktek nagy örömet, mely mind az egész népé leszen: mert született tinéktek ma Idvőztő, ki az Úr Krisztus, Dávidnak városába. És ez a jel tinéktek: találtok egy kisgyermecskét, bepóltat, és az jászolba tettet.” „És hirtelen lőn az angyallal a mennyei seregeknek sokasága, kik dicsérik vala az Istent, és ezt mondják vala: – Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békeség, embereknek jóakarát.” (Lk 2, 8–14)

Születésnek drágalátos voltát igen jól tudják a mennyei angyalok, kik jól értik a mi nagy vétünköt, jól értik az Istennek nagy igaz haragját, jól tudják az ő haragjának súlyosságát, tudják a pokolnak véghetetlen kínját, jól esmerik e Betlehemben született Jézus Krisztust is, tudják, hogy ez mely kedves és szerelmes és böcsületes az Atyánál; jól értik az isten tanácsát az emberi megváltásban, jól tudják, mely nagy érdemes lehessen az Jézus Krisztusnak megváltása. Tudják, az örök élet és az örök dicsőség mely véghetetlen és csodálatos nagy öröm legyen, és hogy az isten minden jóvát csak az ő egyetlen fia által rendölte velünk közleni. Ezeket azért értvén, mihent születtek ez világra, nagy örömmel hirdetik nekünk is, és örvendeznek rajta, magasztalják az Úristent, mondván: „– Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békeség, embereknek jóakarát.”

Most jer, mi is dicsérjük az Úristent, örvendezvén az angyalokkal egyetembe az ő szent fiának születésén. És könyörögiünk, hogy az ő szent fiának szent születéséről adhassunk szünetlen való hálakot, nagy lelki hitbéli örvendetes vigasságokkal, most és ezután is egész életünkben, sőt, mindörökkön örökké. Ámen.

(Karácsonyi prédikáció Bornemisza Péter Ötkötetes prédikációskönyvéből, 1573)

Isten tervez – ember végez

Lehetséges-e a párbeszéd az életről, van-e átjárás és kapcsolat a biológia és a teológia között? Mit mondhat egymásnak e két diszciplína az emberi élethez való helyes viszonyulásról, mely mindkét kutatási területnek az alapját képezi? Ilyen kérdéseket boncolgatott az Angyalföld Alapítvány által szervezett két előadás és fórumbeszélgetés november 30-án, az Evangélikus Hittudományi Egyetem dísztermében. A biológia, azon belül a genetika tudományának rohamos fejlődéséről és az időközben felmerült etikai kérdésekről meghívott előadóként dr. Czeizel Endre orvos-genetikus osztotta meg gondolatait az érdeklődőkkel. A teológia oldaláról Orosz Gábor Viktor, az MTA és az egyetem közös Szociáletikai és Ökumenikus Kutatócsoportjának tudományos munkatársa foglalta meg a teológiai etika és a bioetika álláspontját, melyek az emberi élet alapkérdéseit a keresztény teológia kinyilatkoztatáson alapuló, transzcendens nézőpontjából szemléli.

Czeizel Endre a genetika tudományának az elmúlt 25 évben végbement szédítő fejlődését foglalta össze, és rávilágított arra, hogy az emberi géntérkép feltárásával és megfejtésével milyen elképesztő távlatok nyíltak meg az ember előtt, hogy befolyásolhassa, sőt megtervezhesse saját életét és sorsát. Az orvostudomány fejlődésével az ember új eszközöket kapott a kezébe, ezek alkalmazásával az élet olyan dimenziói kerülhetnek irányítása alá, melyek korábban nem az ő fennhatósága alá tartoztak. A fejlődés elképesztő üteme nem tette azonban lehetővé, hogy elegendő tapasztalatot szerezzen ezeknek a beavatkozásoknak a gyakorlati következményeiről. A felmerülő etikai kérdéseket, morális aggályokat orvosok, jogászok és teológusok más-más szemszögből világítják meg.

Czeizel Endre elgondolkodtató példákkal illusztrálta azokat az ütközőpontokat, ahol az orvosi segítségnyújtás pragmatikus racionalitása szembe kerül a keresztény teológia „magasabb rendűként” deklarált nézőpontjával. Kifogásolható-e etikailag például azoknak a szülőknek a döntése, akik megtudják, hogy magzatuk súlyos fejlődési rendellenességgel fog a világra jönni, s ezért megszakítják a terhességet? Kötelességük-e elfogadni, amit a sors vagy Isten akarata rájuk mér, függetlenül attól, hogy ez ellen tehetnek-e valamit, vagy nem? Hol húzódik a határ az orvosi beavatkozások lehetőségének a fejlődéssel együtt járó kiterjesztése és a teremtő Isten titkaiban avatatlan kezekkel való kutakodás, az ember teremtményi hatáskörének tudatlan áthágása között?

A genetika fejlődése olyan sok vihart kavarázó jelenségeket is új megvilágításba helyez, mint a homoszexualitás. Ha valóban kimutatható, hogy egy meghatározott gén felelős ezért a szexuális beállítottságért, akkor hogyan értelmezhető bűnként ez a már születéskor meglévő adottság?

Az orvostudomány hatókörének szabályozásával kapcsolatos zűrzavar rendkívül visszás és ellentmondásos társadalmi-jogi helyzeteket eredményez. Czeizel Endre feltette a kérdést: milyen társadalom az, amelyik törvényes lehetőséget ad egészséges magzatok meggyilkolására, miközben ugyancsak törvényben tiltja meg, hogy az orvosok meghatározott nemű gyermek születéséhez segítsenek hozzá többgyermekes szülőket.

A keresztény egyházak bioetikai kérdésekben éles kritikákat fogalmaznak meg a biotechnológia új felfedezéseivel kapcsolatban. Czeizel Endre különösen a katolikus egyház merev, elutasító attitűdjét emelte ki, míg a protestáns egyházak szemléletmódját eddigi tapasztalatai alapján jóval konstruktívabbnak látta. A teológusok számára a következő kérdés átgondolását tartotta alapvetően fontosnak: vajon nem az-e Isten akarata, hogy a tudásanyag bővülésével a biológiai élet egyre nagyobb területe felett rendelkezék és kapjon döntési szabadságot az ember?

Orosz Gábor Viktor az első sikeresen klónozott juh esete kapcsán arról beszélt, hogy a biológia és a genetika által kibontakozó lehetőségek a mai ember tudatában könnyen a megváltás transzcendens eseményének helyébe léphetnek. Ha valaki ezt elfogadná, akkor a biológiától várná azt, amit a teo-

lógia szerint Isten ajándékoz és tartogat az ember számára: a megváltást és a szabadságot.

Az utóbbi évtizedekben az orvostudomány és a biotechnológia területén példátlan forradalom ment végbe. Különösen az élet kezdetével és végével kapcsolatos természettudományos ismeretek, valamint a genetika területén került sor olyan döntő áttörésre, amely az adott diszciplínán túl az etika, a teológiai etika és a jog területén is erős visszhangra talált. A modern biomedicina sajátos hatást gyakorol a társadalomra azzal, hogy a genetikai forradalom nyomán létrejött eljárások pozitív változásokat eredményezhetnek az élet minőségében, befolyással vannak az élet kezdetére és végére, következésképp új igényeket is ébresztenek a társadalomban. Az ember genetikai meghatározottságával foglalkozó kutatások az emberi szabadság és felelősség jobb megértése szempontjából is jelentőségek. A genetikai forradalom ismételten felteszi a kereszténység számára a kérdést: mi az, amit Isten *lehetővé tesz* számunkra, és mi az, amit *megkövetel* tőlünk?

A biotechnológia világ- és emberképünk gyökeres változását hozta; az emberi élet területén új kontextusok jelentek meg, főleg a reprodukációs technikák kiszélesedő lehetőségeivel együtt. Az *új kontextus új konstruktivitást* kíván a teológiától, mert a biotechnológia a legjobb úton halad afelé, hogy a köztudatban átvegye azt a szerepet, amelyet a korábbi évszázadokban a metafizika töltött be (Wolfhart Pannenberg). Az emberi tudatban az újkor folyamán végbemenő mélyreható változás egyre látványosabban fejeződik ki: az ember nem beleilleszkedni akar a világ, a természet rendjébe, hanem uralkodni akar fölötte. Önmaga életét manipulálva *homo faber*ből *homo fabricatus*sá válhat. Orosz Gábor Viktor a teológia kihívásait illetően Francis Collins szemléletes mondatát idézte: „Megszégyenítő és félelmet keltő számomra annak felismerése, hogy először nyertünk bepillantást saját használati utasításunkba, amelyet korábban egyedül csak Isten ismert.”

A teológiai hermeneutika rámutat arra, ha a teológia nem veszi komolyan a biológiát, akkor a valóságtól független látszattudomány marad, és ha ez megfordítva történik, akkor a biológia zárva marad a „természettudományos terep” immanens terében. A teológia – mint Istenről való beszéd – és az ember méltósága – amelyet a teológia az ember istenképességén keresztül határoz meg – *transzcendentálja az orvosi és biológiai kategóriákat*. Ezért minden olyan orvosi beavatkozás, amely során az emberi élet negatív célok és vele ellentétes értékek befolyása alá kerül – mint pl. szülők érdeke, társadalmi szempontok, kutatás –, összeütközik az emberi élet teológiai szemléletével: az ember több, mint genetikai tulajdonságainak összessége, hiszen „*még nem*

lett nyilvánvalóvá, hogy mivé leszünk”. A keresztény eschatologia gyakorlati értelme éppen abban áll, hogy a biológiát és az orvostudományt megsza- badítja a szótériológia (a megváltás) igényétől. Isten ígérete radikálisan más jövőt állít elénk, amely magában hordozza mindazt, amit Isten új teremtésében kiteljesít, és amellyel megszünteti a jelen világ kínjait. A teológia legfontosabb üzenete: az ember végső értelemben *nem preparációra, hanem renovációra szorul*.

Mindkét diszciplína képviselőinek erkölcsi kötelessége a két tudományág közötti dialógus folyamatának segítése, a társadalmi felelősségvállalás erősítése és a társadalmi konszenzus támogatása. *Mindkét tudomány a lét kérdéseire ad választ*. Ebből következik szoros kapcsolatuk. eltérő irányultság fakad azonban ismeretszerzésük eltérő forrásából: míg a teológia Isten kinyilatkoztatásán alapul, addig a biológia az ember tudományos vizsgálatán. A teológia és a biológia kapcsolatát tehát kooperációra, együttműködésre és komplementaritásra, kiegészítésre, nem pedig a konkurálásra, vetélkedésre kell építeni. Ismereteik az élet más-más síkjáról származnak: a biológia ezért nem gyárthat magának ideológiát és metafizikát, a teológia pedig nem pótolhatja a természettudomány tudásanyagát.

Petri Gábor

SZENT ÉNEK, KI DÍCSÉRI SZÍZ MÁRIÁT ÉS AZ Ő SZENT FIÁT

Ó kegyességes szízü
És igen nagy szépség,
Téged Isten választa
Még kezdetnek előtte,
Nagyon téged tisztele,
Mert tenéked köszöne
Angyalnak miatta,
Köszönetet ílyetént
Velág somha nem hallott
Mind kezdettől fogva.

Hozjád mene az angyal
Bérekesztett házba
És előtted megállá
Nagy szép fényességgel,
Köszönetit elkezdé
Igen nagy tisztességgel
És ekképpen monda:
Idvez légy te Mária,
Vagy te malaszttal teljes,
Úr vagy tevéled!

Nagy tisztesség ez néked
Asszonyom Mária
És igen nagy vígasság
Mind örökül örökké,
Hogy mind az szent háromság
Néked igen köszöne
Angyalnak miatta
És tégedet megálda
Asszonyoknak közötté
És mindennek fölötté.

Angyal a pásztoroknak,
Csordájok őrizvén,
Nagy örömet hirdete:
Jézus hogy született,
A jászolba téteték,
Földnek mennynek királya
Posztókba takarván,
Mennyből tejjel tölt emlék
Felnevelék őtet
Ékes nagy szépséggel.

Jézus fekszik jászolba,
Mennyekbe országol,
A bölcsőbe kövéköl,
Angyalokat vígasztal,
Kezei kötöztetnek
A gyenge szíz anyától,
Hogy meg ne verhessen,
De mi velünk kegyelmezjen
És csak irgalmazjon
És mi velünk légyen.

(15. század, részletek)

Ádventi morgolódás

„Ez üdvöt zengem el ma számmal:
egész télen fűthetünk majd
egy-egy dús – karácsonyi számmal!”

Tóth Árpád szavai szolgáljanak megnyugtatósképpen: ha másra nem is, fűtőanyagként jól szolgálhat e Hét Hárs a gyors, karácsony szele fűtta gondolatok olvasása után. Közben? Meglátjuk...

Fűtőanyag mindenekelőtt! Hogyan is karácsonyoznánk – József Attila szavaival – *húsz fok hidegben*, hacsak nem egy romantikus történet, mondjuk, egy Andersen-mese erejéig?! Meleg szállás köll az ünnephez! Azután valamicske ennivaló is. Dió, füge, mákos kalács. Mindezek előtt pedig a másik ember szeretete. Tehát túl sok hozzávaló ahhoz, hogy mindenki részesüljön benne. Az élet dramaturgia dönt a szerepekről. Lesz, aki szenteste Iványi Gábor fűtött utcájában áll talpon, lesz, aki kalács helyett a meleg levesnek örül, s még több, aki az év napjai közt mind közül ekkor érzi magát a legmagányosabbnak. Kegyetlen ünnep az ünnepek királynője.

A karácsony ma már nem vallásos ünnep. Nem is annak indult, tehát nincs mit csodálkoznunk azon, hová jutott. De a következményeket viselnünk kell. Hatalmas leckét adtunk fel magunknak, amikor szekularizáltuk, mert a karácsony sokszorosán rádöbrent minket mindarra, ami nincs. Míg Isten szeretetét mindenki élvezhette, mi egy kezünkön össze tudjuk számolni szeretteinket. Ebből kifolyólag hócipónk, ha a nagy tárgyhalmozással nem is (akinek nincs pénze, ne vegye magára!), az arculcsapó szeretethiánnyal előbb-utóbb betelik. Egyelőre most úgy fest, idén decemberben is a kapitalizmus születésnapját ünnepeljük. Nem pogányul a tavasz közeledtét. Nem keresztényül Jézus érkezését. De modern módra a pénzszerzés, -költés lélektisztító kreativitását, mely az ajándékteremtésben csúcsosodik ki. Így aztán a karácsonyt megelőző emberpróbáló, plázahódító hetekben jó, ha eszünkbe jut vasárnaponként meggyújtani egy-egy gyertyát, amolyan *ió, ció, áció, vakáció* visszaszámolásaként.

Kétség nem fér hozzá, az ünnep önmagában is hordoz hitet: aki ünnepel, örül az életnek, ergo istent dicsér. Ehhez még senkinek nem kell vallásosnak lennie. Az ünneplés azonban közösséget igényel, a másikat, akivel osztozunk az örömen. S akárhogy nézzük is, végső kapaszkodóként a magára maradt ember nem talált még Istenhez foghatót. Előbb-utóbb belátja majd, ahogy Scrooge is tette Dickens *Karácsonyi énekében*. Előbb – vagy utóbb.

A legjobb a karácsonyban – írom most, mint a hatéves, akit először kérdeznak erről, mert akkor

még mind tudtuk, mi a pálya – a faillat, az ajándékok... Pontosabban: az ajándékok és a faillat, valamint a sütemények. Felnőttként a szabadság, együttlét, halászlé sorrendet állítom fel. És biztosítani igyekszem az ünnepi készülődésre, az ünnepre hangolódásra szánt időt, – ezt gyermekkorban még ösztönösen megtesszük. Hetekig ezzel fekszünk, álmodunk és ébredünk, tervezünk és meglepetést készítünk: *időt* szánunk az ünnepre. A felnőttek 21. századi világában még a vallásnál is torzabb megvilágításba került az idő. Nincsen időnk, mert nem éljük át. Futunk, loholunk valahol a nyomában, segítségül híva repülőt, e-mailt és mobiltelefont, mégsem tudjuk megcsípni, s minél inkább rohanunk, időnk annál kevesebb. Hiába lelünk föl mindent egy helyen a fától a beiglii egy magára valamit is adó bevásárlóközpontban, adventi koszorú vagy naptár készítésére nem marad időnk. Mint ahogy arra sem, hogy meglessük, kifigyeljük, leginkább mivel tudnánk meglepni a másikat.

Pedig az ünnepre készülés olyan, mint a fürdés buli előtt. Most elhasználtan vetjük magunkat az ünnepbe. Kötelességből fogat mosunk, de nem bújunk fürdőkádba. Szomorúan izzadságszagú a karácsony. Vagy így, vagy úgy. Ebből a szempontból ugyanaz a helyzet nyomortelepen és luxusvilla aranygömbös fája alatt: nem mese a mínusz húsz fok, az éhség és a szeretethiány. És nincs mese: el kell sajátítanunk az ünneplés kultúráját, mert ez a legkevesebb, amivel hálát adhatunk, hogy nem nyomorgunk, és vannak, akik szeretnek.

Dologra hát, s tűzre velünk!

Donáth Mirjam

SZEGEDI GERGELY

AZ ÚR KRISZTUSNAK SZÜLETÉSE INNEPÉRE

I

Szent Izsaiás így ír Krisztusnak
szent születéséről,
Hogy egy vesszőszáll fölnevededik
Jesse gyökeréről.

Ennek gyökerén egy virágocska,
úgymond, nevededik,
Kin az istennek, ő szent atyjának
lelke megnyugoszik.

Győzedelmesnek, nagy hatalmasnak,
irgalmasnak vallja,
Az kegyelemmel és igazsággal
őt teljesnek mondja.

Ez által leszen az úristennel
nekünk békességünk,
Mert közbejárónk szent atyja előtt
ő leszen minékünk.

Drága jószágot és örökséget
szerez ő minékünk,
Adósságainkat nagy gazdagsággal
megfuzeti értünk.

Igazságával mindez világot
ítélnie fogja,
Mert atyaisten az ítéletet
kezébe bocsátja.

Nagy békességet, lelki örömet
hoz ő e világra,
Mert királyságot, nagy birodalmat
vészen föl vállára.

Ú mián leszen, hogy az bárányok
az farkassal laknak,
Semmi bántások oroszlánoktól
nem leszen juhoknak.

Semmi félelmek kersztyéneknek
ördögtől nem leszen,
Kiknek Krisztusban nagy bizodalmok,
reménségek leszen.

(1563 előtt)

Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem!

Jom kippur... Tudtam, hogy valahogy sikeresen elblicceli a nagybőjtöt, ha a sanyargatást nem is.

Talán egy hónapja beszéltem vele utoljára. A rendszerváltás utáni másfél évtized sajátos kapcsolatvesztéseiben az Eörsi Pistával való idestova harmincéves barátság és beszél(get)ő viszony mindvégig megmaradt.

Azt mondta akkor, legutóbb, hogy szeretné odaadni egy dolgozatát, mellyel elégedetlen, de ígéretéhez híven elküldte egy német lapnak. A második parancsolatról írt. Gyakran hangoztatott ateizmusa ellenére vissza-visszatért gyermekkorra hitbéli emlékeihez, a téma nem hagyta nyugodni, s többször folytattunk eszmecserét – Donáth Laci, ő és én – bibliai kérdésekről, például a Pista által különösen is rajongott és feldolgozott Jób könyvéről, még nyilvánosan is. Egyszer elmondta nekem (azután meg is írta), hogyan veszítette el az istenhitét.

– Ültem a klón – kezdődött a sajátosan eörsis hangvételi történet –, most is látom apám szalonás tarkóját, ahogy nekem háttal a tükör előtt borotválkozik, és hallom tizenéves hangomat, amint ezt mondom: „Ha téged a fél veséddel elvisznek munkaszolgálatra, akkor vagy nincs Isten, vagy ha van: gonosz.”

– Tudod – folytatta Pista –, nem vagyok képes kimondani, hogy gonosz, ezért azt mondom, hogy nincs.

Persze Eörsi kiváló filozófus is volt, s bizonyára körülményesebben átgondolta vélekedéseit, de „hitvesztésének” története számomra máig az egyik legszebb hitvallás.

Nem tudom, mit írt a második parancsolatról, azt sem, hogy miért ezt választotta a tíz közül, mert már nem kaptam meg. De az is bizonyos, hogy Pista „hitvalló ateizmusa” vezetett el arra, hogy a valóságos hit (egyre kevésbé tudom pontosan megmondani, hogy milyen is az) megfogalmazása csakis egy becsületes istentagadással kezdődhet. A második parancsolat az ateizmus parancsolata.

Miről is szól ez az ige?

„*Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem. Ne csinálj magadnak faragott képet, és semmi hasonlót azokhoz, amelyek fenn az égben, vagy amelyek alant a földön, vagy amelyek a vizekben a föld alatt vannak. Ne imádd és ne tiszteld azokat, mert én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok, aki megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban, harmad- és negyedíziglen, akik engem gyűlölnék. De irgalmasságot cselekszem ezeríziglen azokkal, akik engem szeretnek, és az én parancsolataimat megtartják.*” (2Móz 20,3–6)

Talán elegendő lenne a tagadásnál megállva azon elmélkednem, hogy a teremtés első szava is a

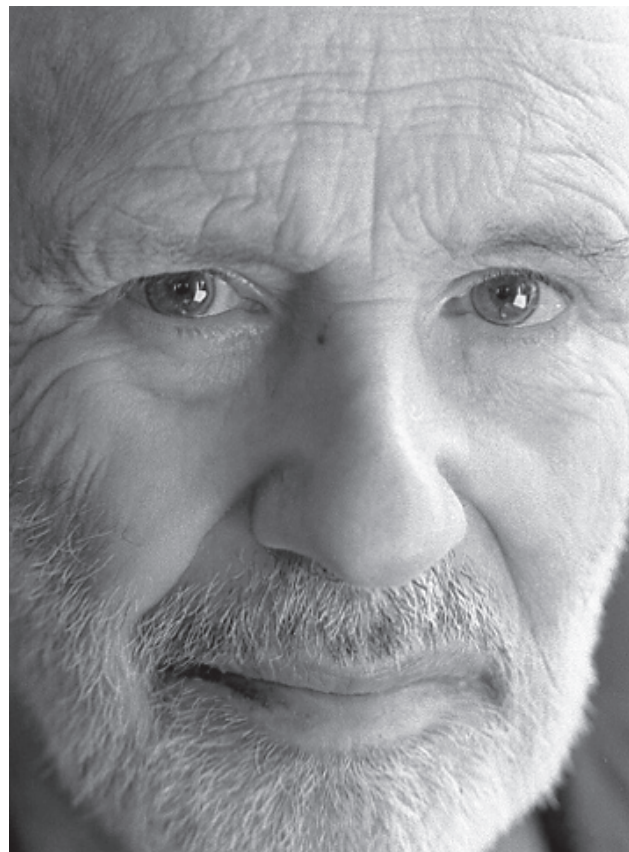
legyen (jöhi ór), „*mondta Isten: legyen világosság...*” (1Móz 1,3), és értelem, rend, szépség, élet költözött a mélység zürzavarából kiemelkedő forró, sáros labdacásra.

Most pedig a második igében ugyancsak ő – mármint az Örökkévaló – mondja: *ne legyenek* (lo jihje), „*ne legyenek idegen isteneid*”. Tisztább képet akar-e a tagadásra való felszólítás által? Mi vagy ki az az isten, aki ellenség, aki elvetendő, akit csak megtagadni jó? A bosszúálló, az érzéketlen, az antiszolidáris, a tehetetlen, a mindent akaró és fel-faló isten. Mint általában „a népek” istenei. A kiskorú, a magunk képére és általunk alkotott, tőlünk függő, ráadásul diktátor isten. Aki beavatkozik, aki bennünket is kiskorúsít, aki legfeljebb arra való, hogy tehetetlen dühünkben vagy szégyenünkben leromboljuk, megtagadjuk, s naponta elhatárolódunk tőle. Lo jihje – ne legyenek ilyen isteneid, és ne törekedj a teremtés kísérletére, megalkotván saját bálványodat. Hagyd üresen „azt” a helyet. Még jelzőket se keress! A többi a te titkod, örököd, kételkedésed, vívódásod, fájdalmad, békéd, világosságod, üdvösséged.

Jom kippur... – egy „ezeriziglen” való ölelésbe minden és mindenki, mindörökre belefér!

Iványi Gábor

(2005. október 13-án meghalt Eörsi István író, költő, műfordító, politikus.)

SZEGEDI GERGELY

AZ ÚR KRISZTUSNAK SZÜLETÉSE INNEPÉRE

II

Nagy dicsőségvel immár született
ez gyermek minékünk,
Az mi királyunk istenünk fia
adatott minékünk.

Fejedelemség, nagy hatalmasság
az ő vállán vagyon,
Mint atyaistennek megjelentötte,
ilyen neve vagyon.

Nagy csodálatos tanácsossa ez
az atyaistennek,
Nagy erős isten, ő lészen atyja
jövendő életnek.

Istenvel való békességünknek
örök fejedelme,
Birodalmának, országglásának
soha nincsen vége.

Dávid királynak királyi székét
magának foglalja,
Igazán való ítéleteivel,
igazsággal bírja.

Ezt cselekedti az seregeknek
ura és istene,
Az úristennek reánk áradott
buzgó nagy szerelme.

Születéséről Krisztusnak Jézusnak
azért emlékezzünk,
Bizodalomval, hálaadással
rajta örvendezzünk.

Nagy vigasságunk, örvendezésünk
legyen az gyermeken,
Mert idvösségünk vagyon minékünk
szent születésében.

Dicséret légyen az atyaistennek
és fiú istennek,
Az vigasztaló, világosító
szentlélek istennek.

(1563 előtt)

Öt év után

Beszélgetés Breuer Katalinnal, Donáth Lászlóval és Thurnay Bélával

2. RÉSZ

Az alapítványt 1995. július 3-án Csillaghegyi Gyülekezet- és Templómépítő Alapítvány néven jegyezte be a cégbíróóság. Az alapítvány nevében a kettős megjelölés azt sejteti, hogy a kilencvenes évek közepén kétféle koncepció fogalmazódott meg a jövőt illetően. Gyülekezet vagy templom? Melyik a fontosabb?

TB: Valóban, a kilencvenes évek elején, amikor komolyabban felvetődött az építkezés gondolata, és az első megbeszéléseket folytattuk Szebik Imre püspökkel, különböző koncepciót képviseltünk Donáth Lászlóval. Én fontosabbnak tartottam az egyházközség építését, a látogatásokat, az ifjúság szervezését, Laci az első megbeszélésektől kezdve azt hangoztatta a tárgyalásokon, hogy bele kell vágni az építkezésbe, mert a Mátyás király úti imaházból el fognak maradni az emberek. Az idő végül is őt igazolta: maga az építkezés és az új templom a hozzá tartozó épületegyüttessel gyülekezetet teremtetett. Azt is tudnunk kell persze, hogy Laci akaratán, elkötelezettségén és jövőbe látásán kívül külső tényezők is mozgatták-sürgették a folyamat megindulását: Óbuda önkormányzata telket ajánlott a templom megépítéséhez.

DL: Dedics Imre nevét kell megemlítenünk, aki akkor a kereszténydemokrata frakció tagja volt, az óbudai gyülekezet presbitere, és aki 1956 után hosszú éveket töltött börtönben. Jóllehet más politikai álláspontot, felfogást képviseltünk mi ketten, én a baloldali, ő pedig jobboldali konzervatív politi-

zálás híve volt, másképp gondolkodtunk világról és egyházzal egyaránt, mindig nagyra becsültük és tiszteltük egymást, s ő annak idején – mint a kerület polgármesterének főtanácsadója – minden segítséget megadott nekünk.

A dolog érdekessége az, hogy annak a földnek, amelyet ő kinézett az evangélikus templom céljára, csak a kisebb része fölött rendelkezett a III. kerület, 75 százaléka a főváros tulajdonában volt. Nosztrai Juditnak – Demszky Gábor egyetemi évfolyamtársának – az ötlete volt, hogy forduljunk a főpolgármesterhez. Demszky az első tárgyaláson azt a megoldást javasolta, hogy a telek maradjon a főváros tulajdonában, a gyülekezet pedig örökös haszonbérben kapja meg. Mi ragaszkodtunk ahhoz, hogy a templomot a saját telkünkön akarunk építeni. Már csak azért is fontos volt ez, mert egy későbbi vállalkozásban csak erre számíthattunk apportként, a vállalkozásba vihető önrészként. Si-

került meggyőznünk a főpolgármestert, végül jó szívvel rábólintott a gondolatra. Talán nem véletlen, hogy a közgyűlés 1995. október 31-én döntött úgy egyhangúlag, hogy a Csillaghegyi Evangélikus Egyházközségnek ajándékozza a közel 8600 négyzetméter alapterületű földet. A szerződés szerint e területen templomnak, gyülekezeti háznak és parókiának, valamint szociális, esetleg egészségügyi vagy oktatási intézménynek kell fölépülnie. Az első három már teljesült, az utóbbival még adósai vagyunk a köznek. Így kezdődhetett aztán el az érdemi munka 1995–96 fordulóján. Ez valószínűleg történelmi pillanat volt: át kellett törni a lustaság, a passzivitás, a kishitűség falát, bizonyítani, hogy akár maroknyi ember is képes csodákra, ha valóban elkötelezett és elszánt, s ha helyén az esze és a szíve. Ekkortájt döntöttük el azt is: a tervezésre is, a kivitelezésre is pályázatot írunk ki, hogy valóban a legjobb nyerhesse el a munkát.

Milyen feltételei voltak a pályázásnak, és hány pályamű érkezett be?

TB: Meghívásos tervpályázatot írtunk ki, tehát egy meghatározott építési kör pályázhatott.

Néhány jeles építész, akiknek volt ugyan egyházi kötődése, kimaradt ebből a csoportból, mert a zsűriben szerepelt. Köztük Benczúr László, aki az építési bizottság elnöke volt, és a bizottság tagjaként Nagy Tamás, aki később maga is több templomot tervezett. De valóban kiváló építésszek indultak a pályázaton, többek között Finta József irodája és Gonda János. A versenyt egy miskolci származású, akkor még viszonylag ismeretlen fiatal építész, Pazár Béla és munkatársai nyerték meg. Pazár későbbi szakmai útjában, ismertté válásában, sőt Ybl-díjában nem kis szerepet játszott ez a templom. Mindenesetre akkor még nem tudtuk, miből fogjuk felépíteni.

BK: Én akkortájt kapcsolódtam be a gyülekezet életébe. Ahogy már említettem is: a munkálatok szempontjából döntő fontosságú volt, hogy mire a pénzügyi környezet megváltozott, és megteremtődtek az építkezés anyagi feltételei, már készen voltak a tervek, sőt már az Országos Egyházban is komoly lobbizás folyt azért, hogy az egyház támogassa ezt a beruházást.

TB: Akkor én a zsinat elnöke voltam, s az én feladatom volt, hogy a gazdasági bizottságban előterjesszem ezt az ügyet, s megpróbáljam rávenni a felelős és döntési helyzetben levő szakembereket, hogy megadják a munkálatok elindításához szükséges összeget. Ez volt az az időszak, amikor igen

jelentős változások következtek be az egyházak finanszírozásában. A Horn-kormány által megteremtett egyházfinanszírozási elvek és szempontok szerint az egyházak jelentős összegekhez jutottak, ráadásul a 98-as választások után a protestáns egyházak pénzügyi támogatásában is biztonságosabb, kedvezőbb helyzet alakult ki. A bizottságban világossá tettem: ha az első évben támogatják az építkezést, akkor mi a következő évben is kérni fogunk, mert ezt a körülbelül 120 millió forintos beruházást be kell fejezni, és kötelességük lesz, hogy újra adjanak is. Az első esztendőben 40 milliót, a másodikban pedig 75-öt kaptunk, a Magyarországi Evangélikus Egyház mintegy 117 millióval támogatta az összességében 140 milliós beruházást.

DL: A második nagy csata – még az építkezés megkezdése előtt – a kivitelező kiválasztása volt. 1998 nyarára készült el az engedélyeztetési terv, amelynek az ára nem volt jelentéktelen összeg: kétmillió forint plusz 25%, vagyis 500 ezer forint áfa, ez volt az első pénz, amelyet már ténylegesen az építkezésért fizettünk ki. A kétmilliót az Országos Egyház, az áfát pedig az egyházközösség állta. Pazár Béláéknak 1999. január 1-jéig kellett volna elkészíteniük a teljes kivitelezési tervdokumentációt, hogy ki lehessen írni a tendert. Mi Breuer Katival és Thurnay Bélával együtt mind a hárman kulcsfontosságúnak ítéltük, hogy a kivitelező kiválasztása is pályázattal történjék. Végül valamikor február-március tájékán készültek el a tervek. Irgalmatlanul kemény időszak volt ez, tele feszültséggel, s nagy félelmekkel, hogy kifogyunk az időből. Egyet

tudtunk, le kell folytatni az eljárást, s el kell kezdeni az építkezést. Éjszakába menő alkudozások, sírások, veszekedések voltak...

TB: Tényleg szörnyű harcot vívtunk egymással, de mindemögött az a szándék és eltökéltség húzódott meg, hogy tisztességesen történjenek a dolgok, kizárjuk a tervező és a kivitelező összejátszását, s ne a legolcsóbb tervet válasszuk – az ügysem fog működni –, hanem a legbiztonságosabb megoldást, amely emberileg a legnagyobb garanciát adja ahhoz, hogy minden arra az időpontra és azon az áron készüljön el, amelyben megállapodtunk. Komoly viták után végül Hollmann Attilát választottuk, így utólag meg kell mondanunk, hogy jó választás volt. Ő nem tartozott az igazán tőkeerős vállalkozók közé, nem ezzel érte el sikereit. De a szeme éjjelnappal az emberein volt, kiválóan megszervezték a munkát, nem volt fölösleges állás, tartották a határidőt. Azt hiszem, tehetséges ember, jó vállalkozó, akit kétségtelenül mi juttattunk be a piacra, ebbe a sajátos egyházi közegbe.

DL: Tehát nemcsak mi jártunk jól Hollmann Attiláékkal, hanem ez a templom számára is refe-

renciamunkává válhatott. Az építkezés befejezése után nem telt bele fél esztendő, ő nyerte el a Benczúr László tervezte budahegyvidéki templom építését, majd a Bécsi kapu téri templom tornyának renoválását, aztán az ugyancsak Benczúr tervezte új egyetemi kápolna kivitelezését Lágymányoson.

Még egy dolgot el kell mondani az építkezéssel kapcsolatban. Kati akkor még nem volt felügyelő – az idő tájt egyáltalán nem is volt betöltve ez a tisztség –, de bekapcsolódott a munkába, s a feladat és az ember valahogy egymásra talált, mintha csak a későbbi felügyelőségre edzette volna magát. Halálosan komolyan vette, hogy nem a cím, nem a tisztség a fontos, hanem az elvégzett munka. Felügyelő nélkül lehet templomot építeni, ha akad ember, aki magára veszi ennek minden terhét, nyűgét, felelősségét. Szükség volt egy olyan emberre, aki értett a jogi dolgokhoz, tudott szerződést kötni, pályázatot írni, számolni, ellenőrizni, és ami még fon-

tosabb: hajlandó volt akár naponta kijárni a város közepéről, és felügyelni, szemmel tartani magát az építkezést. Persze támogatta őt ebben a munkában az alapítvány kuratóriuma, leginkább Koren Péter, aki az építkezés egyik műszaki ellenőre volt, de kétségtelenül Breuer Kati vállalta ebből a legnagyobb részt és a legnagyobb felelősséget.

Az én életemet nehezítette a képviselőség is, az építkezés gondját a lelkészi és a parlamenti munka mellett kellett magamra vennem. Annak idején, mikor 1994 tavaszán képviselővé választottak, Bálint László akkori esperessel és veled, Béla bácsi, aki nem sokkal korábban végeztél el a teológián a levelező tagozatot, abban állapodtunk meg, hogy én fizetés nélküli szabadságra megyek, s képviselőségem alatt te látod el a helyettes lelkészi feladatokat. Mikor aztán Szebik püspöknél alá kellett volna írunk erről a megállapodást, te visszaléptél, igazából én azóta sem kérdeztem meg, miért is alakult így. Ebben a szorult helyzetben fordultam Görög Tiborhoz – aki akkor már közel volt a nyolcvanadik életéhez –, hogy mint lelkészi diplomával rendelkező ember hivatalosan betöltse a helyettes lelkészi munkakört. Életkorából adódóan ez persze nem jelenthetett mást, mint hogy a lelkészi munka jelentős része továbbra is az én vállamat nyomta. Ugyanakkor volt néhány ember, akik az istentiszteleti és egyéb szolgálatokban is részt vettek, segítettek: te, Béla bácsi, aztán édesanyám, Bozóky Éva, Gálos Ildikó és persze Görög Tibor bácsi, aki egészen a szívműtétéig tartott istentiszteleteket. Nélkülük és a gyülekezet többi világi tisztségviselője nélkül nem lehetett volna megvalósítani mindazt, ami ezekben az években megtörtént.

Azzal kezdtük: gyülekezet vagy templom? Most úgy kérdezem: miért kell templom a gyülekezetnek? Mit jelent a templom a gyülekezetnek?

TB: Minden vallásban fontos szerepe van a templomnak. Már a zsidóság számára is a legjelentősebb épület, nem csupán a maga szakralitásában, a jeruzsálemi templom. De már annak felépítése előtt is a szent sátor, majd pedig lerombolása után

a zsinagógák: kell olyan épület, ahol összejön a gyülekezet, hogy Isten igéjét hallgassa, és együtt imádkozzék. A templom tehát az a hely, ahol közösségünk lehet Istennel, ahol az Istenre figyelő, az Istenre gondoló közösség összejön. Én egyedül nem tudok úgy közösségben lenni az Istennel, mint ha közben az emberi közösség is megteremtődik számomra. Valahogy ilyen az ember. Nagy tévedés azt gondolni, hogy az egyház egyfajta szociális, kulturális és szakrális szolgáltató intézmény. Az egyház ez a közösség.

BK: Én kicsit másképp gondolom ezt. A hegyi beszédben azt mondja Jézus: ne kérkedj a te imádságoddal, hanem menj be a te belső szobádba, és ne lássa senki, hogy te ott imádkozol. Apám hívő ember volt, de nem járt templomba, otthon imádkozott, nagyünnepeken is inkább csak hagyománytiszteltől ment el az istentiszteletre. Nekem nem azért van szükségem a templomra, hogy ott Istennel találkozzam, azt megtehetem bárhol. Én azért megyek oda, hogy a másik emberrel találkozzam, azokkal, akiknek szintén fontos ez a találkozás. Azt hiszem, annak az emberi közösségnek és azért az emberi közösségért van szükség templomra, amely oda jár, amely otthon van benne. Annak meleg kell, kényelem, biztonság, ezt teremtik meg a templomfalak.

A kezdet kezdetén az ógyházban házaknál gyűltek össze a keresztények. Szórványgyülekezetekben tartottak már istentisztelettek iskolateremben, családi házakban és gépkocsiban. Az emberek mégis évezredek óta kényszerrel éreznek arra, hogy a tér egy pontját megkülönböztessék a többitől, s ahhoz kössék szakrális cselekedeteiket. És a csillaghegyi gyülekezet is úgy érezte, hogy az a villaépület, amelyben évtizedekig élt, prédikált, imádkozott, keresztelt és úrvacsorát vett, mégsem megfelelő mint szakrális tér.

BK: Én mégis úgy gondolom: elsősorban a közösségnek és a közösségi célokhoz, nem pedig a szakrális eseményekhez volt szükség az új épület-együttesre. És az új templom valóban szimbolizálja, külső formájában is mutatja ezt: védelmet nyújt.

Kevés az ablak, vastagok a falak, a tér magába rejti, betakarja az embert.

DL: Miközben elfogadom, amit Béla bácsi mondott a templomról, hogy tudniillik a kiválasztás és a szolgálat koncentrált tere, nem szabad elfelejtkeznünk arról a mondatról, amelyet János evangéliuma szerint Jézus mondott a samáriai asszonynak ott a kútnál: „*eljön az óra, és az most van, amikor az igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát*” (Jn 4,23). E mondat szerint az Isten imádásához nincs semmi hozzákötve: sem valamely másik ember, sem nyelv, sem tér, sem rítus, sem liturgia. De ez a végső állapot, amelyhez hosszú út vezet. Addig pedig mindennek ideje, és mindennek tere van. Tere van a születésnek és a meghalásnak, a tanulásnak és a sportnak, az étkezésnek és a vitáknak. Tér a kocsmá és a színház, de a legegységesebb tér a templom, a szakrális tér. Persze templomnak biblikus értelemben a jeruzsálemi szentélyen kívül nem nevezhető semmi. Az a templom pedig elpusztult. És nincs itt az a másik templom sem, amelyről Jézus beszélt, amelyről azt mondta, „*Romboljátok le ezt a templomot, és három nap alatt felépítem*”. „*Ő azonban testének templomáról beszélt*” (Jn 2, 19.21) – ahogy az evangélista folytatja. Mégis, az a tárgyi környezet, amelyet megépítünk, valamiképpen összhangban van a jeruzsálemi templom képével. És más, sokkal elvontabb módon, de él Krisztus teste is, az egyház. Amiről mi itt beszéltünk az elmúlt néhány órában, mind az egyház: a tervek és ötletek és azok megvalósulása, programok, szórványalkalmak és összegyülekezési napok, vagy éppen az újság, amelyben megjelennek ezek a gondolatok. Számomra ma már egyértelmű: mindig a konkrét, térben és időben determinált gyülekezetben valósul meg az egyház, amelynek teljesítménye, legyen az fizikai, spirituális vagy szellemi, azon nyomban visszaforgatódik a közösség javára, és megsokszorozódik benne. Minden ezért van: az egyes emberért és az emberekből álló közösségért, amelynek jelentőségét a maga életében az ember igazából csak akkor tapasztalhatja meg, ha elveszíti azt.

Ittész Nóra

BATIZI ANDRÁS

A KRISZTUS JÉZUSNAK ISTENI ÉS EMBERI TERMÉSZETÉRŐL

Jer dicsérjük az Istennek Fiát,
Az szép Szűznek áldott szent magzatját,
Ez világnak édes megváltóját,
Bűnösöknek kegyes szószólóját.

Természetnek te előtte valál,
Kezdet nélkül az Istennél valál,
Anyá nélkül Istentől származtál,
Örök Ige szájából mondatál.

Te általad az világ kezdeték,
És semmiből szépen teremteték,
Az csillagos szép ég terjeszteték,
Napval, holdval megékesítették.

Ez széles föld tetőled adaték,
Termő fákkal meggyümölcsözteték,
Szép zöldellő fűvel tündökleték,
Virágokkal megcsillagoztaték.

Az Istennek nagy haragja ellen,
Az ördögnek dihossége ellen,
Ez világnak kergetése ellen,
Az bűnöknek rettentése ellen:

Emlékezzél gyarló esetünkről,
Emlékezzél erőtlenségünkről,
Emlékezzél kegyelmességedről,
Emlékezzél szent ígéretedről.

Távoztasd el tőlünk az vérontást,
És sokféle dühös hadakozást,
Szállítsd le az sok nyúzást, fosztást,
Hogy az hütről tehessünk jó vallást.

(16. század, részletek)

2005. évi számaink megjelenését támogatta
a Nemzeti Civil Alapprogram,
a Nemzeti Kulturális Alapprogram és
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.

nka
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A KERESZTÉNYSÉG KEZDETEI PANNÓNIÁBAN

A 4. század közepétől az avarokig

A római városokban az írott forrásokon és a tárgyi emlékeken kívül egy-egy őskeresztény vértanúhoz fűződő helyi kultusz is bizonyíthatja keresztény gyülekezet korai létét. Ez a helyzet Savariával (Szombathely) is, amelyről tudjuk, hogy az államvallássá lett kereszténység idején már püspökség volt, de a kereszténység kezdeteiről nincsenek pontos adataink. A mártíraktákban említett Quirinus sisciai püspököt itt végezték ki még a diocletianusi üldözések idején. Menekülése közben fogták el, Savariába hurcolták, ahol – nyilván az elrettentés szándékával – a színházban nagy nyilvánosság előtt folytatták le perét. Halálos ítélete vízbe fojtás volt. Az akták szerint a Sibaria folyóba vetették, amely a szombathelyi Gyöngyös patakkal azonosítható. A helyi keresztények temették el titokban, és csak később, Nagy Konstantin türelmi rendelete után építhettek kápolnát, esetleg bazilikát a nyughelye fölé. Ez azonban nem lehet azonos az 1930-ban feltárt, rendkívül szép mozaikkal burkolt csarnokrészlettel, mert arról a későbbi hitelesítő ásatások megálapították, hogy az a savariai helytartói palotához tartozó reprezentatív helyiség lehetett.

Hogy hol volt Quirinus eltemetve, csak feltételezhető kilenc darab másodlagos helyen elhelyezett 4. századi keresztény sírkő feliratából, mert egyiken a „temetőőr” kifejezés olvasható. Vagyis a kővek temetőből és nem templomi kriptából valók. A keresztény temetők mindig elkülönültek a pogány temetkezési helyektől, a kérdéses keresztény temető pedig a Gyöngyös patak mentén húzódott, ahol

Két oldalán faragott szentélykorlát: életfa, fölötté Krisztus-monogram

hittestvérei Quirinus holttestét kifogták a vízből. A barokk székesegyház építésénél is találtak római épületmaradványokat, amelyek egy régebbi templomhoz tartozhattak, körülötte temetővel. Feltételezhető, hogy ez volt a Quirinus-bazilika. A mártír kultuszáról idővel megfeledkeztek, mert a barbár betörések elől Itáliába menekülő keresztények magukkal vitték az ereklyeként tisztelt vértanúk csontjait. Quirinus végső nyughelye a római Via Appián található. Később Savariában az ott született Szent Márton, a későbbi tours-i püspök kultusza vált általánossá, feltehetően valláspolitikai okokból, mivel Márton sikeresen küzdött az ariánusok ellen. Tisztelete túlélte a népvándorlást, hiszen még I. István király is a Márton-hegység nevezett dombra telepítette az első Benedek-rendi kolostort, Pannonhalma csak Kazinczytól származó 18. századi elnevezése a településnek. Később nemcsak hazánk nyugati részén, hanem Francia- és Németországban, végig a Rajna mentén számtalan templomot emeltek a tiszteletére. Kultuszához kapcsolódó népszokások ma is élnek. Gyermekkorában maga Luther is lelkes énekes volt a Márton-napi fáklyás körmeneteknek.

Aranydíszítésű pohárfenék

A keresztény közösségek legjellegzetesebb hagyatékát a temetők alkotják. A sírmellékletek többnyire szegényesek, jóllehet a keresztény közösségekben is hamarosan kialakult egy vékony tehetős réteg, ezt jól tükrözi a temetkezés módja is. A gazdagabbak kőszarkofágokban helyezték az elhunytat. Ezek sokszor másodlagosan felhasznált kőládák voltak, amelyeket rendeltetésüknek megfelelően átfaragtak, esetleg új tetővel láttak el, azon keresztény szimbólumokkal. E típus egyik legszebb példánya a szekszárdi megyeházánál még 1845-ben kiásott szarkofág. Szekszárd a római Aliscummal azonosítható, amely katonai táborhely is volt. A szarkofág kőládáját egy feliratnak szánt, de üresen hagyott sima felületen görög mitológiai jelentek keretezik, a keskenyebb oldallapokat pedig a keresztény szimbólumrendszerbe is beilleszthető stilizált szőlőtőkés díszítés. Meg kell jegyeznünk, hogy a

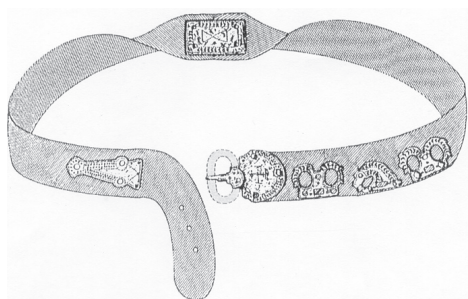
Sírládaveretek

görög mitológiai jelenetek is a halállal kapcsolatosak, s ha áttételesen is, a keresztény lelkület számára elfogadhatók. Ezt a szarkofágot teljesen új tetővel látták el: egyik oldalán Krisztus-mellkép, mellette kosár, tele kenyérral, másik oldalán ugyancsak kenyérral

telt kosár és hal ábrázolásával. Mindkettő világosan utal a kenyérszaporítás csodájára. A szarkofág leletekben is igen gazdag volt, az elhunyt igen jómódú lehetett. Innen került elő az a híres üveg pohár, amelyet a Római Birodalomban egyedül a mai Köln helyén levő üveghutában állítottak elő. Magyarul egyszerűen üveghálós pohárnak nevezik az alakja és a ráapplikált, üvegből készült háló miatt. Ivásra azonban sohasem használták. Rendelgetése és komplikált gyártási módja ma is talány, az azonban bizonyos, hogy egy-egy ilyen pohár vagyontokba került. *Vas distretum* a latin elnevezése, amelyben a *vas* a váza, vagyis az edény szónak felel meg.

Egy rövid cikkben belül csak bizonyos leletekre hívhatjuk fel a figyelmet, vagy azért tesszük ezt, mert általánosak, vagy éppen egyediségük okán. Általánosak például a gyűrűk kövébe vésett hal-ábrázolások, Krisztus-monogramok. Ez utóbbi motívum függőként, áttört kivitelben a leggyakoribb keresztény ékszer volt, de találkozunk vele nagy méretben, cserépből, terracottából is valamilyen bevilágító nyílás lefedésére, hogy a monogram mint árnyékrajzolat jelenjék meg. Krisztus nevének kezdőbetűi és a kereszt ábrázolása a tárgy tulajdonosának kereszténységére utaló legbiztosabb és legegyszerűbb jel, amely a legkülönbözőbb használati tárgyakon megtalálható: övcsaton, fülbevalókon, hajtűkön stb. Gyakori előfordulása nyilván bajelhárító jellegével is összefügg.

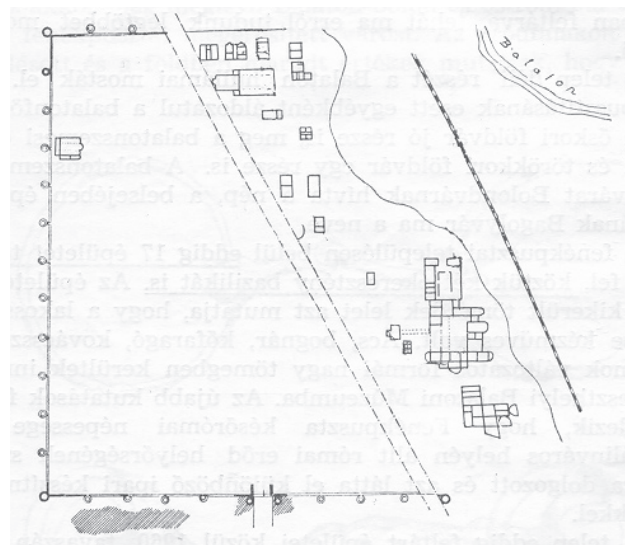
Ugyancsak gazdag tulajdonosra utal a Baranya megyei Dunaszekcső temetőjéből előkerült aranydíszes pohártöredék, amely ókeresztény leletanyagunk egyik legjelentősebb darabja. Az üveg pohár, amelynek 87 mm átmérőjű vastag talpa maradt

Rekonstruált
öv csatján
keresztel

meg, egy 4. századi itáliai műhelyben készült. Ott szokás volt a katakombákban a sírok megjelölésére is ilyen technikával készült, a portrét is megközelítő ábrázolással aranyozott üveglapokat befalazni. Technikája meglehetősen bonyolult, mert a képet és a felírást két üveglap közé forrasztott aranylemezbe karcolták bele. Ritka és drága áru volt. A mi üveg poharunkon egy házaspár képe látható, körülötte a felirat Pál apostol Filippiekhez írott levelének idézete: „Örüljétek az Úrban mindenkor!” (Fil 4,4)

Az 5. században gyérülnek a sírmellékletek és a kőszarkofágok is. Ennek nem csak anyagi oka lehetett. Inkább azt lehet feltételezni, hogy mint pogány szokást tekintették a sírba helyezett tárgyak gyakorlatát. Ha a tehetősebbek már nem te-

Fenékpuszta, feltárt római erődváros

metkeztek is kőszarkofágokba, megvolt a lehetőség arra, hogy a fakoporsót díszes fémlemezekkel tegyék tartósabbá. Olyan lemezekkel, mint amilyenekkel a kisebb ládikákat is díszítették. Sok ilyen lemezmaradvány került elő Pannóniában. Az egyik leggazdagabb fakoporsós temető Intercisában (Dunaújváros) került napvilágra, de sajnos nem a régészek fedezték föl elsőként, hanem rablóasztók, s így a legszebb darabok külföldre kerültek. A mainzi Central Museum egyik legszebb darabja is innen került oda. A teljesen restaurált, fából készült sírláda mindkét hosszanti oldalát bibliai jelentekkel díszített bronzpántokkal borították. A pántok domborított mintáit verőtővel készítették. A Mainzba kikerült sírládaiban egy üvegcancsó és pohár, valamint egy kendőbe burkolt kenyér az eucharisziát jelképező tartozékok. A későbbi dunaújvárosi ásatások rendszerint ugyancsak kirabolt sírokra találtak. Érdekessége volt a temetőnek, hogy nyugat felé egy népvándorlás kori temetőben folytatódott. Feltehetően itt is állt egy bazilika, mert Marsigli hadmérnök 1726-ban itt végzett felmérésein egy igényes templom romjait jelöli meg rajzában.

Ahol temető volt, kápolnának vagy bazilikának is állnia kellett. Ezek belső kiképzéséről alig van adatunk, mivel rendszerint csak az alapfalak maradtak meg, felépítésük és tömegük is csak a római épületek azonos típusának ismeretében rekonstruálható. Mégis akadtak kivételek, néha egy-egy szép épületplasztika részlete is felszínre került: oszlopfő, oltárlap stb. Ezek közül legszebb egy székesfehérvári épület falából kibontott ókeresztény faragvány, amely a szentélyt elzáró korlát egyik pillérje lehetett. Mivel azonban Székesfehérvár nem volt római település, feltehetően a közeli Tácsfövenypusztáról hozták ide éppen szépsége miatt. A korlátpillér mindkét oldala faragványokkal díszített, egyiken életfa látható, fölötté Krisztus-monogram.

340-ben hatalmas támadás érte Pannóniát. A barbárok Intercisánál áttörték az erődláncolatot, és benyomultak a római tartományba. Széles sávban rettenetes pusztítást végeztek, ez érintette a mai Fenékpusztá – római nevén Valcum – aránylag kis települését is Keszthely közelében. Fenékpusztá viszonylag védett helyen fekszik a Balaton mellett, ami azért érdekes, mert a rómainál az avar korig minden kultúra emlékei fellelhetők zárt területén. Miután a vidék újra benépesedett, nagy arányú építkezés kezdődött itt, amelynek maradványai még ma is láthatók. Fenékpusztá azon a földhátan épült fel, amely Keszthelytől 7 km-re fekszik, a Balaton felé eső oldalát a víz már jócskán alámosta. A barbár támadás után e területet kerek tornyokkal erősített fallal vették körül, így az veszély esetén bizonyos védelmet, mentsvárat nyújtó város szerepét is betöltötte a környék falvainak népe számára. Ilyen megerősített késő római város volt – mai nevén – a ságvári Siófok közelében, a környei Komárom megyében, a felsőheténypusztai Dombóvár mellett, valamint a túskevári és a kisárpási erődváros. Fenékpusztán eddig 17 épületet tártak fel, köztük két római keresztény bazilikát. A 374. évi újabb germán-jazig támadás idején, jöllehet a környéket teljesen elpusztították, Fenékpusztá falai biztonságot nyújtottak az ott élőknek, oda menekülőknél.

401 és 408 között Pannónia a barbár népek átvonulási terepe volt, a római lakosság Itália felé menekült. Magukkal vitték a mártírok csontjait, így Rómában megjelent a pannon vértanúk kultusza. Többüknek az idők folyamán átépített szép templo-

Fenékpusztá,
aranyozott ezüst
kapcsolótű
Krisztus
feltámadásának
képével

ma – például a Quatro Coronati, a négy pannóniai kőfaragóé – ma is Róma legszebb építészeti emlékei közé tartozik.

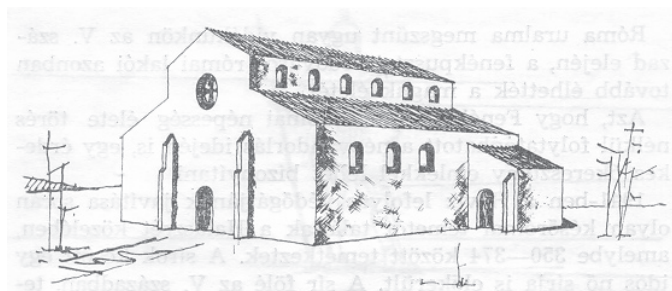
420-tól kezdve Attila egyre jobban terjeszkedett Pannóniában. Fenékpusztá megerősített falai mögött azonban a népvándorlás viharában is tovább folyt az élet. Az erődvárosból kivezető utakat a hunok őrszéggel látták el, de a lakosságot nemigen bántották. Ennek az lehetett az oka, hogy itt főleg kézművesek, iparosok éltek, munkájukra a hunoknak is szüksége volt. Keresztény vallásukat is nyugodtan gyakorolhatták. Leglátványosabb példája ennek, hogy egy, a 4. századi temetőben nyugvó idős nő sírja fölé száz évvel később, az 5. században emeltek sírkápolnát, s többször nagyították és átépítették az egyik ókeresztény bazilikát is.

Attila 453-ban bekövetkezett halála után a különböző germán törzsek osztozkodtak örökségén. A Balaton vidéke a keleti gótok birtokába került, s ők megkímélték a romanizált valcumi lakosságot. A gótok is keresztények voltak, a bazilika környékén feltárt 30 x 30 m nagyságú épületmaradványról a régészek feltételezik, hogy egy germán fejedelmi család székhelye lehetett. Mellette 31 sírból álló temetőt tártak fel gazdag arany- és ezüstékszerekkel. A germán és longobárd ékszerek a 6. és a 7. századra jellemzőek. Ez már az avarok korába nyúlik, akik ugyancsak ott hagyták nyomukat Fenékpusztán. Keszthely egész környékét ez a gót, longobárd és avar kultúra jellemzi, a gazdag leleteken gyakran keresztény szimbólumokkal. A 8. század elején Nagy Károly frank csapatai vetettek véget az Avar Birodalomnak. A Dunántúlra beözönlő szlávok már keresztények voltak. Ők állították helyre a fenékpusztai bazilikát a még némileg megerősített település falain belül, hogy azután a honfoglaló magyarok végleg elpusztítsák, csak nyílhegyeik áruló nyomát hagyva a helyszínen.

Pamer Nóra

Irodalom:

Alföldi András: Pannonia sacra. In: Szent István-émlékkönyv I. Budapest, MTA kiadása, 1938.
Dr. Sági Károly: Fenékpusztá története. Balatonfüred, 1960.

Fenékpusztá, ókeresztény bazilika rekonstrukciós rajza

KARÁCSONY – VÍZKERESZT – BÖJT ISTENTISZTELETI REND

Békásmegyeren (Mező u. 12.):

December 24., szenteste (szombat)

14.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Szabó Julianna

December 25., karácsony első napja (vasárnap)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

December 26., karácsony második napja (hétfő)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

December 31., óév este (szombat)

17.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Január 1., újév (vasárnap)

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Vári Krisztina

Január 6., vízkereszt (péntek)

17.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Gálos Ildikó

Január 8., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Iványi Miklós
methodista lelkész

Január 15., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Aradi András

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor szlovák nap

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Szabó Julianna

Január 22., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Január 29., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Február 5., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Vári Krisztina

Február 12., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Február 19., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Takácsné

Kovácsné Zelma

12.00 órákor közös ebéd

14.00 órákor *Örmény művelődés és liturgia* címmel
Zsigmond Benedek armenológus tart előadást
az évezredek óta szétszórtságban élő, nyelvét
és vallását megőrző nép kultúrájáról. Ezt
követően a Voszkeberán énekegyüttes örmény
liturgikus műveket ad elő.

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Paál Gergely

Február 26., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Március 5., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Fülöp Attila

Március 12., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Március 19., vasárnap, az összegyülekezés napja

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Frenkl Róbert

12.00 órákor közös ebéd

16.00 órákor vecsernye, igét hirdet: Paál Gergely

Március 26., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Donáth László

Április 2., vasárnap

10.00 órákor istentisztelet, igét hirdet: Orosz
Gábor Viktor

Az úrvacsorát a hónap 1. és 3. vasárnapján, valamint
karácsony 1. és 2. napján, illetve újévkor ünnepeljük.

Pilisvörösváron (református templom)

a hónap 2. és 4. vasárnapján 14.00 órákor

BIBLIODRÁMA

Minden hónap második szombatján 16 órákor

Mindenkit szeretettel várnak, aki a Biblia üzenetét
testestől-lelkestől szeretné megragadni.

BIBLIAÓRÁK

Jób könyve

Tanház Donáth László vezetésével

Alkalmaink: 2006. január 25-én, február 8-án,

február 23-án és március 9-én, szerdán 17.00 órákor

Gyermekkatekézis

Naszályi Márta és Váradai László vezetésével

minden vasárnap 10.00 órákor

Konfirmációi oktatás

Vári Krisztina vezetésével minden máso-

dik vasárnap délelőtt 10.00 órákor

NAGY SÁNDOR ÉS GÁDOR MAGDA

Emlékezés és kiáltás

című kiállítása

2006. április 30-áig látogatható.

2006. április 2. 18.00 óra

Emlékhangverseny

Lisznyai-Szabó Gábor tiszteletére

Szerzőink:

BITÓ LÁSZLÓ író, fiziológus

CSEPREGI ZOLTÁN filológus

DEÁK DÁNIEL egyetemi hallgató

DONÁTH LÁSZLÓ evangélikus lelkész

DONÁTH MIRJAM újságíró

ITTZÉS NÓRA nyelvész

IVÁNYI GÁBOR methodista lelkész

KOCZOR ZOLTÁN főiskolai tanár, szervezetfejlesztő

PAMER NÓRA régész, építészettörténész

PETRI GÁBOR evangélikus teológus, tanár

POPPER PÉTER, az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem tanára

E számunkat Albrecht Dürer rézkarcai és fametszetei díszítik.

HÉT HÁRS

A Csillaghegyi Evangélikus Egyházközség lapja

Felelős szerkesztő: Donáth László lelkész

Szerkesztők: Breuer Katalin felügyelő és Ittész Nóra

A gyülekezet lelkészi munkatársai:

Fülöp Attila segédlelkész, Görög Tibor nyugdíjas lelkész,

Gálos Ildikó gyülekezeti munkatárs

Cím: 1038 Budapest, Mező u. 12.

Tel/fax: 368-6118, mobil: 06-20-3989-059

E-mail: breuer@axelero.hu

Internetcím: www.hethars.hu

Tördelés: Hartai Krisztina

Nyomtatás: Wesley Kiadó

Adományokat az OTP 11703006 – 20058830
számlaszámra várunk.